

Kriittinen realismi kriittisin silmin

Huomioita erään metateorian ongelmakohdista

JUHA KÄPYLÄ – HARRI MIKKOLA

ABSTRACT

Critical glance on
Critical Realism:
Observations on the
Problems of its
Metatheory

International Relations as a scientific discipline can be considered elusive, in a sense “under debate”. A distinctive feature of the theoretical debates of the discipline has been the various calls for different kinds of theoretical and metatheoretical “turns”. In this atmosphere, the return of ontologically oriented IR theorizing based on Critical Realism has increased in influence. The aim of this article is to problematize some of the formulations of Critical Realist metatheory, especially in relation to the notions of correspondence, retroduction and emergence. We will argue that in the context of the social sciences two things are highly problematic. The first problem is the quest for establishing “heavy ontological furniture” as a backbone for scientific research. The second problem is the attempt to combine the fallibility of human knowledge with the “getting things right” attitude based on correspondence-like concepts of truth. Thus, we recommend healthy caution towards the Critical Realist aspiration for the “ontological turn” in the social sciences.

Tosi maailma – saavuttamatonko? Joka tapauksessa sitä ei ole saavutettu. Näin ollen se on myös tuntematon. Niinpä se ei ole myöskään lohdullinen, vapauttava eikä velvoittava: miksi jokin tuntematon voisi velvoittaa?

Friedrich Nietzsche

Johdanto

Kansainvälisen politiikan tieteenalan voidaan väittää olevan varsin häilyvä – täynnä kilpailevia näkemyksiä käytännön empiirisen tutkimuksen metateoreettiseksi viitekehikseksi ja filosofiseksi perustaksi (ks. Wæver 2007, 290–291; Jackson 2008, 129). Tästä ”häilyvyyden tilasta” huolimatta voidaan kuitenkin väittää, että suurta osaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teorioista aina 1980-luvulta lähtien on määrittänyt ns. *kielellinen käänne*. Tämä myös kansainvälisen politiikan tieteenalalla vahvasti vaikuttava yleinen metateoreettinen asenne tieteentekemistä kohtaan on painotta-

nut ensisijaisesti epistemologisia kysymyksiä inhimillisen tietämisen rajoista ja episteemistä tieto- ja totuuskäsitystä, jossa ”varma tieto” on nähty vahvasti ongelmallisena ja jossa painotukset sen sijaan ovat olleet sosiaalisessa konstruktivismissa, perspektivismissä ja relativismissa – ajatuksissa, joiden mukaan kaikki tieto on väritynyt ja määritetty kielellisen ja kulttuurisen viitekehiksemme mukaan. Kuitenkin viimeisen vuosikymmenen aikana ontologia, ”ulkoinen todellisuus” ja tieteellinen realismi ovat iskeneet yhteiskuntatieteissä takaisin kriittisen realismin muodossa. Kriittinen realismi on saavuttanut jo vahvan aseman muun muassa sosiologiassa (ks. esim. Archer 1995; Sayer 1992, 2000; Lawson 1997), ja tätä ”ontologiseen realismiin”, ”epistemologiseen relativismiin” ja ”arvostelmalliseen rationaalisuuteen” (Patomäki ja Wight 2000, 224) pohjaavaa oppirakennelmaa on viime aikoina rakennettu myös huomattavissa kansainvälisen politiikan kirjoituksissa (mm. Wendt 1999, Wight 1999; 2006, Patomäki ja Wight 2000, Patomäki 2002, Kurki 2006; 2007;

Joseph 2007). Se on synnyttänyt myös huomattavia kriittisiä kannanottoja tieteenalalla (mm. Kratochwil 2000; Chernoff 2002, 2007, 2009; Jackson 2008; 2008b; Michel 2009). Kaiken kaikkiaan kriittinen realismi voidaan nyt nähdä huomattavana vaihtoehtona tutkimustamme pohjaavaksi meta-teoriaksi. Esimerkkinä kriittisen realismin merkityksen kasvusta voidaan nostaa esiin Friedrich Kratochwillin (2000) spekulatiot siitä, ollaanko kriittinen realismi myötä häilyvälle tieteenalallemme luomassa ”uutta ortodoksiaa”.

Niin tai näin, on totta että kriittinen realismi on nostanut merkitystään politiikan tutkimuksen piirissä viimeisen vuosikymmenen aikana, ja tällä elpymisellä voi olla seurauksia paitsi metateoreettisiin sitoumuksiimme, myös aksiologisiin sitoumuksiimme – siihen, minkä näemme olevan tieteellisen tutkimuksen arvo ja mihin sen tulisi tähdätä. Nämä molemmat tasot ovat tärkeitä kohteita analyysille pyrittäessä selvittää tieteenalamme itsekuvaa. Metatason debatit ovat tärkeitä, koska ne eivät pelkästään vaikuta siihen kuinka käytännön tutkimusta tehdään, vaan myös itsessään eri ajattelutapojen mahdollisuuteen kyseisellä tieteenalalla; ja edelleen, yhteisymmärrys metadebateissa voi osittain määrittää kyseisen tieteenalan maalaisjärkeä. Lisäksi kyky kyseenalaistaa tämän tieteenalan intellektuaalista status quota jo lähtökohtaisesti vaatii sekä filosofisia että poliittisia sitoumuksiamme koskevia debatteja (ks. Guzzini 2000, 156). Nämä metadebatit vaikuttavat myös tieteenalan itsekuvamme usein vahvasti. Esimerkiksi ennen kielellistä käännettä inhimillisen toiminnan materiaalsiin ehtoihin ja rajoitteisiin painottuvaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta harjoitettiin usein ”tieteellisen sosialismin” muodossa. Tämä projekti on ollut jo hetken kuopattuna, mutta – ainakin Chris Brownin (2009) mukaan – elpymisen merkkejä on havaittavissa. Kriittisen realismin ulkoisen todellisuuden ei-havainnoitavissa olevien entiteettien, rakenteiden ja kausaalisten mekanismien painottaminen on teoreettisesti hyvin yhteensopivaa historiallisen materialismin kanssa, ja Brown näkeeekin kriittisen realismin uuden marxismin intellektuaaliseksi perustaksi ja historiallisen materialismin elvyttäjäksi¹. Siihen, onko tämän projektin elvyttäminen mielekäästä, emme ota kantaa tämän artikkelin puitteissa, mutta tämä esi-

merkki osoittaa että metateorian analysointi on merkityksellistä sekä empiirisesti että teoreettisesti.

Debatti kriittisen realismin ympärillä onkin keskittynyt erityisesti metateoreettisiin kysymyksiin tutkimuksen ontologisista ja epistemologisesta perustasta. Kriittiset realistit ovat olleet vahvan kriittisiä tieteenalallamme käydyin ”steriilin ja sekasortoisen epistemologisen debatin” (Wight 2007, 394) hyödyllisyydestä, ja he ovat painottaneet sen sijaan mielen ulkopuolisen, emergentin, rakenteistuneen todellisuuden merkitystä totuusväitteidemme lähteenä ja perustana. Erityisesti kriittiset realistit ovat painottaneet ontologisten metateoreettisten sitoumustemme merkitystä ja ensisijaisuutta suhteessa tieteenalaa perinteisesti hämmäntäneisiin epistemologisiin kysymyksiin. Esimerkiksi Colin Wight on painottanut ontologisten sitoumusten merkitystä ja explikointia tutkimuksenteon lähtökohtana; hänen mukaansa todellinen ero eri teorioiden välillä ei ole eriävissä näkemyksissä epistemologisten kysymysten suhteen, vaan kyse on ensisijassa kilpailevista ontologioista (Wight 2006, 1–2). Pelkistetysti, kyse on postuloimienne teoreettisten entiteettien statuksesta: siitä, tuleeko postuloimamme ontologia nähdä kirjaimellisesti totena vai tuleeko meidän ottaa siihen enemmän instrumentaalinen asenne, ja käsitellä sitä ”ikään kuin” se olisi totta (ks. Jackson 2008, 129–130). Tällä valinnalla on luonnollisesti myös epistemologisia seurauksia: kysymys on silloin siitä, kuinka näemme havainnoivan tutkijan ja tutkittavien objektien välisen suhteen – näemmekö, että tieteen tulisi kuvata todellisuutta sellaisena kuin se ”oikeasti on”, vai asettavatko käsitteelliset ja kielelliset väitekehiksemme tälle suhteelle niin merkittävän roolin, että itsessään koko kysymys ”ulkoisen todellisuuden” merkityksestä voidaan nähdä väistyneen. Kysymys on siis siitä, tuleeko teoreettiset käsitteemme nähdä olevan enemmän tai vähemmän semanttisissa referenssisuhteessa ulkoisen todellisuuden objekteihin, vai tuleeko ne nähdä vain instrumentaalisina työkaluina tutkimukselle.

Tässä artikkelissa tulemme keskittymään juuri kysymykseen siitä, kuinka kriittinen realismi näkee tutkijan ja ulkoisen maailman välisen suhteen, ja mitä loogisia ongelmia tästä seuraa politiikan tutkimukselle, ja laajemmin ottaen yhteiskuntatieteille ylipäänsä. Tulemme esittämään, että kriitti-

sen realismin metateoria on sisäisesti ristiriitainen ja monitulkintainen, ja että politiikan tutkimuksen ei tule ajautua kriittisen realismin peräänkuuluttamaan ”ontologiseen käänteeseen” (ks. Wight 2006, 71). Erityisenä ongelmana tulemme nostamaan esiin totuuden korrespondenssin ongelman: toisaalta kriittiset realistit tähtäävät ”asioiden oikeinkuvaamiseen” (ks. Wight 2007, 381) tieteellisen realismin tavoin, jolloin korostuu ajatus ulkoisen todellisuuden objektien toimimisesta validien totuusväittämiemme ”viimeisenä mittatikkuna”, mutta toisaalta he painottavat myös epistemologista relativismia, jonka mukaan kaikki uskomukset on sosiaalisesti rakennettuja ja näin ollen mahdollisesti erehtyväisiä, mikä tekee ajatuksen vahvasta referenssisuhteesta (korrespondenssista) teoreettisten käsitteidemme ja ulkoisen todellisuuden välillä hyvin ongelmalliseksi. Tulemme esittämään, että – vaikka kriittiset realistit väittävät kiivaasti toisin – kriittisen realismin metateoria kiteytyy tälle metateorialle loogisesti välttämättömiin totuuden korrespondenssiteorian elementteihin, jotka ovat jo lähtökohtaisesti vahvan ongelmallisia yhteiskuntatieteille. Esitämme, että vaikka kriittiset realistit painottavat epistemologista relativismia, he painottavat myös kahta tieteellisen realismin perusperiaatetta: (1) että tieteessä käytetyt teoreettiset käsitteet tavallisesti ovat referenssisuhteessa ulkoiseen todellisuuteen, ja (2) että yleisesti hyväksytyt tieteen teoreettiset lait ovat yleensä likimääräisesti tosia. Tiivistetysti, esitämme että esiin nostamamme korrespondenssin ongelma on olennaisen tärkeä, koska ei ole mahdollista yhdistää toisiinsa toisaalta yhteiskuntatieteissä vaadittavaa riittävän vahvaa fallibilistista asennetta ja toisaalta realistista näkemystä korrespondenssista; näin ollen tulemme esittämään, että kriittisen realismin metateorialla on loogisia ja empiirisiä hankaluuksia johtaa riittävän vakuuttavasti ajatus jonkin väitteen käytännöllisestä hyödyllisyydestä ajatukseen tämän väitteen korrespondenssista todellisuuden kanssa. Näin ollen esitämme edelleen, että on vahvasti ongelmallista antaa tieteellisen realismin vaatimia selityksiä ulkoisesta todellisuudesta myös fallibilistisemmassa, ”totuudenkaltaisuus”-merkityksessä. Tulemme lisäksi esittämään, että korrespondenssin ongelma määrittää ratkaisevasti myös kahta kriittiselle realismille olennaista käsitettä:

retroduktiivista päättelyä ja emergenssiä, ja koska korrespondenssi itsessään on ongelmallinen käsite, myös nämä kaksi muuta käsitettä kohtaavat huomattavia loogisia hankaluuksia, ainakin jos ne ymmärretään kriittisen realismin tavoin, eivätkä nämä käsitteet tuo erityistä oikeutusta kriittisen (tieteellisen) realismin tarpeellisuudelle. Artikkelin lopuksi otamme kantaa siihen, mitä kriittisen realismin metateorian hyväksyminen voisi tarkoittaa politiikan tutkimuksen – ja laajemmin yhteiskuntatieteiden – kannalta.

Kuten kriittiset realistit itsekin huomauttavat, kriittisen realismin ymmärrys tieteenalallamme on ollut vaillinaista ja pinnallista (ks. Wight 2006, 9; Kurki 2007, 369, 375; Joseph 2007, 345). Tämä artikkeli tuleekin nähdä pyrkimyksenä lisätä kriittisen realismin ymmärrystä tieteenalallamme asettamalla kriittisen realismin metateoria käsitteellisen analyysin alle ja tarkastelemalla kriittisesti muutamia kriittisen realismin perusaksioomia. Tulemme tarkastelemaan erityisesti Heikki Patomäen ja Colin Wightin kriittistä realismia, mutta heidän ohessaan – ja tätä tarkastelua tukeaksemme – tulemme myös tarkastelemaan mm. Roy Bhaskarin ja Ilkka Niiniluodon tieteellisen kriittisen realismin tekstejä². Ennen kriittisen realismin tarkempaa analyysiä aloitamme tarkastelumme tarjoamalla lukijalle tiivistelmän siitä, mistä kriittisen realismin metateoriassa on kyse.

Kriittisen realismin metateoria

Pelkistetysti, kriittinen realismi lähtee liikkeelle seuraavista neljästä olettamuksesta: (1) Koska on olemassa ontologisesti mielestä riippumaton, ulkoinen todellisuus, ja (2) koska totuudessa on kyse jonkinasteisesta semanttisesta referenssisuhteesta kielen ja ulkoisen todellisuuden välillä, (3) on mahdollista lähestyä totuutta, ja (4) täten toden ja epätoden käsitteet ovat soveltuvia arvostelmalliselle rationaalisuudelle, tieteelliselle tutkimukselle ja tieteelliselle kehitykselle. Tämä päättelyketju perustuu kolmelle metateoreettiselle sitoumukselle: (1) ontologiselle realismille, (2) epistemologiselle relativismille ja (3) arvostelmalliselle rationaalisuudelle.

”Ontologinen realismi” lähtee olettamuksesta, jonka mukaan ulkoisen todellisuuden entiteetit

ovat loogisesti ja ajallisesti ihmismielen ja ihmisen toiminnan tuotoksia edeltäviä; näin ollen ulkoinen todellisuus on myös itsenäinen suhteessa näkemyksiimme siitä (ks. Bhaskar 1978, 21–22; Niiniluoto 1999, 26–27; Searle 1996, 150–155; Patomäki 2002, 8; Patomäki ja Wight 2000, 223; Sayer 2000, 10–11). Tämä ulkoinen todellisuus nähdään rakenteistuneena kolmeen tasoon, *Todelliseen, Aktuaaliseen ja Empiiriseen*. ”Todellinen” viittaa tasoon, joka koostuu reaalisista, ihmisestä riippumatta olemassa olevista olioista, voimista, rakenteista ja potentiaaleista – siitä, mitä todella on. ”Aktuaalinen” viittaa tasoon, jossa nämä todelliset voimat ja potentiaalit aktivoituvat tavalla, joka synnyttää uusia mekanismeja ja prosesseja: olennaista tässä on, että nämä mekanismit ja prosessit ovat ihmisen tietämyksen suhteen invariantteja – ne tapahtuvat ja vaikuttavat vaikka kukaan ei olisi niitä tarkkailemassa tai kuvaamassa (Wight 2006, 29–30; Patomäki ja Wight 2000, 223). Nämä todelliset (ja mahdollisesti aktuaaliset) voimat voivat olla myös ei-havainnoitavissa olevia. Tämä tieteelliselle realismille olennainen ajatus ei-havainnoitavissa olevista voimista on kiinteässä yhteydessä myös kriittisen realismin käsityksiin emergenssistä ja kausaliteetista. Pelkistettynä, ajatus emergenssistä tarkoittaa ajatusta kahden tai useamman ominaisuuden tai mekanismin yhdistymisestä, joka tuottaa uusia kausaalisia voimia omaavia ilmiöitä, joita – vaikkakin ne ovat välttämättömiä tämän ilmiön olemassaololle – ei voida redusoida takaisin alkuperäisiin rakennusosiinsa (ks. Sayer 2000, 12; Kim 1999, 4; Silberstein ja McGeever 1999, 182; Leon 2010; ks. myös Humphreys 1997a, 341–342 ja Elder-Vass 2005, 316–320). Olennaista tässä on huomata, että olemassa olevat todelliset voimat voivat joko aktualisoitua tai ei, ja ne eivät täten ole ennustettavissa, redusoitavissa eivätkä empiirisesti havainnoitavissa. Tämä näkemys on vastakkainen humelaiselle ”kausaalille säännönmukaisuusdeterminimille”, joka näkee maailman rakentuvan yksittäisistä tapahtumista ja niiden empiirisesti havainnoitavissa olevista ”säännönmukaisista konjunktioista” (ks. Hume 1955, 60–79). Tälle ajatukselle vastakkaisesti kriittiset realistit väittävät, että ”jatkuvien konjunktioiden” postulointi on mahdollista vain ns. ”suljetussa systeemissä”, jossa kausaliteetti on

keinotekoisesti yksinkertaistettu reduktiiviseksi ja riittämättömäksi tieteelliseksi malliksi, joka ei painota tarpeeksi ei-havainnoitavissa olevien ja emergenttien (todellisten) kausaalisten voimien moninaisuutta ja rakenteistunutta luonnetta (Bhaskar 1978, 69–78; Bhaskar 2002, 7–8; ks. myös Patomäki ja Wight 2000, 227–230; Bhaskar 1991, 5–7). Kriittiset realistit esittävät tästä kritiikistä ponnistaen laajempaa ja holistisempaa näkemystä kausaliteetista, jossa humelainen ”työntämis- ja vetämiskausaliteetti” laajennetaan ”avoimen systeemin” mukaiseksi ”rajoittavaksi ja mahdollistavaksi” kausaliteetiksi, jossa kaksi tai useampia mekanismeja voi yhdistyä ja tuottaa uusia kausaalisia seurauksia, ja jossa odottamattomia uusia seurauksia voi edelleen syntyä kun uusia mekanismeja aktivoituu (Kurki, 2006; Bhaskar 1978, 33, 119; Patomäki ja Wight 2000, 223–224, 230–232; Patomäki 2002, 76–79)³. Täten, myös tieteellisen selittämisen tulee perustua tähän ontologis-realistiseen näkemykseen kausaliteetista, joka mahdollistaa yksityiskohtaisemmat ja kompleksisemmat selitykset, eli tieteelliset ”ikoniset mallit” (ks. Patomäki 2002, 123–142), ja laajentaa tieteellistä selitysvoimaa ei-havainnoitavissa olevien entiteettien postulointiin. Yllä olleista todellisuuden tasoista ”Empiirinen” viittaa puolestaan ihmiselle suoraan havainnoitavissa olevaan tasoon, jossa selitettävät ilmiöt näyttäytyvät (usein kausaalisten seuraustensa kautta), ja jossa tieteen tehtävä on yrittää identifioida ja selittää näitä ulkoisen todellisuuden emergenteistä mekanismeista kumpuavia ”todellisia aktuaaleja ilmiöitä”.

Kriittinen realismi painottaa myös ”epistemologista relativismia”, jonka mukaan “[...] kaikki uskomukset ovat sosiaalisesti tuotettuja ja täten potentiaalisesti erehtyväisiä” (Patomäki ja Wight 2000, 224). Näin ollen on huomioitava, että – paitsi mahdollisuutta tyhjentää käsite ”todellinen” empiirisesti havaittuun – kriittinen realismi ei myöskään kannata ”suoraa realismia”, mahdollisuutta ”suoraan pääsyyn” ulkoisen maailman objekteihin. Päinvastoin, ulkoisen todellisuuden objektit muodostavat kriittisille realisteille tiedon ”intransitiivisen dimension”, jossa nämä todelliset objektit itessään ovat invariantteja suhteessa ihmisen käsityksiin niistä. Sen sijaan ”Empiirisen” tason objektit muodostavat tiedon ”transitiivisen tason”,

ihmisen tuottaman käsitteellisen ja kielellisen rakennelman, jossa propositiot ja teoriat ovat "[...] nykytieteen tuottamia tiedon keinotekoisia objekteja" (Bhaskar 1978, 21–22). Vaikka transitiivinen tai episteeminen taso voivat muuttua uuden teorian tai paradigmamuutoksen myötä, intransitiivinen, ulkoinen todellisuus ei (yleensä) muutu (Bhaskar 1987, 54; Sayer 2000, 10–11). Tähän transitiivinen-intransitiivinen- jaotteluun tukeutuen Patomäki (2002, 129) johtaa, että vaikkakin on olemassa ulkoinen todellisuus (todellinen maailma), se on kuitenkin "osittain vieras" suhteessa tietoomme siittä. Olennaista on kuitenkin huomata, että tästä huolimatta Patomäen mukaan tieteellisessä tutkimuksessa on mahdollista luoda "[...] vahvasti hyväksytty ikoni, suhteellisen luotettava ikkuna yhteiskuntatieteellisten mallien transitiivisesta sfääristä intransitiivisen maailman geo-historiallisiin kausaaliin komplekseihin". Täten, vaikka kriittiset realistit tiedostavat kielellisen ja käsitteellisen elementin olemassaolon uskomustenmuodostuksessa, he samalla painottavat vahvasti kahta olennaisesti ontologis-realistista ajatusta "objektien maailmasta": sen ulkoisuutta ja sen määräävyyttä (ks. Jackson, 2008: 133). Tämä tarkoittaa, että (1) on olemassa mielen ulkopuolisia, rakentuneita, kausaalisia voimia ja (2) nämä voimat asettavat rajoja (ja myös mahdollisuuksia) ihmisen mahdollisuudelle kuvata niitä. Esimerkiksi emme pysty rationaalisesti kuvaamaan, että pystyisimme lentämään jos hyppäisimme ikkunasta (Patomäki 2002, 144), tai että voisimme kielellisesti uudelleenkuvailla kuolettavan virussairauden omaavan henkilö ei omaavan sitä (Wight 2007, 379). Näillä esimerkeillä kriittiset realistit pyrkivät oikeuttamaan heidän ontologisesti orientoituneen lähtökohtansa paremmuuden suhteessa moniin episteemisesti orientoituneeseen sosiaalis-konstruktivistisiin viitekehysiin, jotka heidän mukaansa aliarvioivat ulkoisen todellisuuden roolia ja sen asettamia rajoitteita, ja jotka yliarvioivat kielellisen uudelleenkuvauksen mahdollisuutta tieteellisen tiedon tuotannossa.

Tämä ulkoisen todellisuuden painottaminen suhteessa rationaaliin episteemisiin perspektiiveihimme on olennaista myös kriittisen realismin "arvostelmalliselle rationaalisuudelle": vaikka rationaalisuudella on sosiaalinen (ja näin ollen relaatiivinen) eksistenssinsä, todellisuus asettaa rajat

jokaiselle rationaaliselle väitteelle, ja jokaisen rationaalisuuden väitteen täytyy koskea samaa ulkoista todellisuutta. Täten on oltava myös tästä kaikille yhteisestä ulkoisesta todellisuudesta kumpuava yhteinen rationaalinen pohja teorioiden ja uskomusten arviointiin paremmiksi tai huonommiksi. Kuitenkin, johtuen epistemologisesta relativismista, arvostelmallinen rationaalisuus voi toimia vain kielellisessä ja kommunikatiivisessa sosiaalisesti tuotettujen fallibilististen perusteiden sfäärissä. Tästä huolimatta yhteinen ulkoinen todellisuus takaa jokaisen rationaalisuuden väitteen rationaalisuuden, ja näin ollen nämä välttämättä kommunikatiiviset väitteet eivät voi olla täysin yhteismitattomia (ks. Wight 1996; Patomäki ja Wight 2000, 224). Näin ollen on loogista ajatella, että jotkin sanastot ovat oikeampia kuvaamaan ulkoista todellisuutta kuin toiset, ja että nämä sanastot ovat paremmin yhteydessä ulkoisen maailman itsenäisiin objekteihin. Tästä ajatuksesta kummuten kriittiset realistit näkevät teoreettisten entiteettien ja totuuden välisen suhteen siten, että aktuaalinen empiirinen menestys nostaa todennäköisyyttä – ja toimii fallibilistisena indikaattorina – teorian todenmukaisuudelle, ja tämä teoria voidaan täten nähdä olevan likimääräisesti tosi tai "totuudenkaltainen" (ks. esim. Niiniluoto 1999, 185–192). Tämä tarkoittaa, että kriittiset realistit painottavat ulkoisen todellisuuden tuottamaa selitysvoimaa, ja he näkevät empiirisen kanssakäymisen tämän todellisuuden kanssa olevan tälle selitysoimalle alisteista, ontologisia olettamuksiamme todeksi vahvistavaa toimintaa (Wight, 2006: 29–33).

Hieman tarkemmin, tieteellisen selittämisen loogikka empiirisestä aineistosta "todella toteen" tai "totuudenkaltaisuuteen" kulkee kriittisen realismin tutkimusstrategiassa "parhaaseen selitykseen päätelyn" tai "retroduktion" hengessä (ks. Bhaskar, 1978: 125, 135; Patomäki ja Wight, 2000: 223–224; Niiniluoto, 1999: 187; Wuisman, 2005). Se siis lähtee liikkeelle luovasta yrityksestä selittää aktuaalinen havainnoitavissa oleva ilmiö tai "selittämätön hämmästyttävä fakta" (Wuisman 2005, 383), jonka jälkeen se esittää postuloidun teoreettisen argumentin tai "ikonisen mallin" selittämään tätä ilmiötä tavalla, joka – ollessaan totta – antaisi parhaan mahdollisen selityksen selittämistä vaativalle ilmiölle, joka lopulta voidaan empiirisesti

verifioida olevan (ainakin likimääräisesti) totta. Näin ollen tieteen tehtävä on selvittää ja verifioida näiden postuloitujen teoreettisten ”eksistenssihypothesien” rationaalisuus ja todenmukaisuus. Kriittisten realistien mukaan heidän teoreettisen viitekehjyksensä paremmuus suhteessa empiristiin viitekehjyksiin juontuu suuremmasta *selitysvoimasta*: koska retroduktiivisessa (abduktiivisessa) päättelyssä on mahdollista postuloida ei-havainnoitavissa olevia teoreettisia entiteettejä – joka ei ole mahdollista empiirisesti orientoituneissa (induktiivisissa) viitekehjyksissä – on mahdollista paremmin paljastaa ja identifioida tapahtuman taustalla olevat prosessit ja mekanismit, ja samalla paljastaa todellisuudesta yhä uusia kerroksia (ks. Peacock 2000, 320–321). Tämä tarkoittaa sitä, että tämän realistisen päättelytavan nähdään antavan parempia työkaluja tutkimamme (sosiaalisen) maailman ”ontologiseen selvittämiseen”; siis sitä käsittelevien teorioidemme relevanttien ontologisten sitoumusten – kuten muuttujien, toimijoiden, yksiköiden ja prosessien – uudelleenmuokkaamiseen ja eksplikointiin. Lisäksi, koska rationaalisten tieteellisten teorioiden selitysvoimaa ja tieteen menestystä ei ole mahdollista (tai rationaalista) selittää ihmeen tai sattuman avulla, on loogista ajatella, että paras selitys näille – ja myös näiden välttämätön edellytys – on teorioidemme totuus tai totuudenkaltaisuus, ja näin ollen on myös rationaalista omaksua asenteeksi tieteellinen kriittinen realismi (ks. Kukla 1996, 298; Kaidesoja 2005, 36–37).

Korrespondenssin ongelma kriittisessä realismissa

Yllä olleen kriittisen realismin metateorian tiivistyksen jälkeen olemme valmiita tarkastelemaan muutamia sen ongelmakohtia kriittisesti. Ensinnäkin tarkastelemme tämän metateorian suhdetta totuuden korrespondenssiteoriaan – kuinka vahvasti korrespondenssi-ajatus näyttyy kriittisen realismin metateoriassa ja mikä on sen rooli siinä. Eriytyisen ongelmalliseksi tämän kysymyksen tekee kriittisen realismin pyrkimys nivota yhteen ontologinen realismi ja epistemologinen relativismi tavalla, jonka tavoitteena on ”asioiden oikeinkuvaaminen”. Tämän yhtälön ongelmallisuudessa on

kyse epämääräisyydestä sen suhteen, kuinka vahvan semanttisen referenssisuhteen teoreettisten entiteettien ja ulkoisen todellisuuden välillä kriittinen realismi todella olettaa: onko ”totuudenkaltaisuudesta” puhuttaessa kyse ”vain” aksiologisesta, normatiivisesta ja lopulta metaforisesta asenteesta tieteen tekemistä kohtaan, joka painottaa tieteen tekijän velvollisuutta toimia tieteellisten hyveiden mukaan, vai ovatko kriittisen realismin teoreetikot *todella* ottamassa kyseenalaista loikkaa ”empiirisesti hyvin oikeutetusta” ”todella toteen”? Ensimmäisellä vaihtoehdolla ei ole mitään tekemistä tieteellisten väitteidemme realistisen totuusarvon kanssa, ja tähän aksiologiseen näkemykseen olisi helppo yhtyä. Sen sijaan – kuten esitämme – jos kyse on jälkimmäisestä vaihtoehdosta, kysymyksiä on nostettava. Esimerkiksi, jos oletamme Bhaskarin (1991, 7) tavoin, että voimme ”löytää [ontologisesti] todelliset tendenssit”, on lopulta vaikea nähdä, kuinka käsite ”löytää” ei tukeutuisi väistämättä kykyymme olla korrespondenssisuhteessa ulkoisen todellisuuden kanssa, ja käsite ”tendenssi” ei viittaisi liian vahvasti sementoituun, tiedettyyn prestrukturoituun maailmaan.

Oikeastaan, kriittisen realismin leiri on jaettavissa (ainakin) kahteen eri näkemykseen korrespondenssin suhteen: tieteelliseen (filosofiseen) kriittiseen realismiin ja poliittiseen kriittiseen realismiin. Esimerkiksi Niiniluodon (1999) ja Searlen (1996) edustama tieteellinen kriittinen realismi korostaa eksplisiittisesti non-episteemistä totuusteoriaa, joka määrittää totuuden kielen ja todellisuuden väliseksi semanttiseksi referenssisuhteeksi modernin, tarskilaisen T-ekvivalenssin mukaan määritellyn totuuden korrespondenssiteorian mukaisesti: ”p” on totta jos ja vain jos p. Näin ollen väite on tosi jos ja vain jos se kuvaa aktuaalisesti olemassa olevia asiantiloja; muussa tapauksessa se on epätosi (ks. Niiniluoto 1999, 55–64)⁴. Patomäen ja Wightin edustama kriittisen realismin ”poliittinen” haara on sen sijaan puolustanut eksplisiittisesti vahvemmin epistemologis-relativistista (tai sosiaalis-konstruktivistista) näkemystä koskien korrespondenssin ongelmaa. Esimerkiksi Patomäki on eksplisiittisesti kieltänyt korrespondenssin ajatukseen perustuvan epistemologisen realismin mahdollisuuden. Hän on muun muassa todennut, että kriittisen realismin tekee metateo-

reettisesti kriittiseksi juuri ajatus, jonka mukaan ”tieto ei ikinä yksinkertaisesti uudelleentuota todellisuutta tai ’peilaa’ sitä. Korrespondenssissa tässä merkityksessä ei ole mitään mieltä” (Patomäki 2002, 9–10). Lisäksi hän on jopa todennut korrespondenssin ajatuksen olevan ”kestämätön”, ”triviaali” ja ”epäinformatiivinen”, sillä se “[...] olettaa että totuus on jo ennakolta tiedetty, sillä ellei totuus ole jo ennakolta tiedetty, kuinka on mahdollista sanoa jotakin väitteen totuus-sisällöstä [...]” (Patomäki 2002, 161n2)⁵. Patomäen mukaan sen sijaan ”tieto on aina hetkellistä, eikä niin totuus-arvot tai rationaalisuuden kriteerit ole olemassa geo-historiallisten prosessien ulkopuolella” (Patomäki 2002, 144; ks. myös Wight 2006, 39).

Mikä sitten on korrespondenssin rooli poliittisessä kriittisessä realismissa? Patomäki antaa tähän seuraavan määrittelyn:

Totuus siirtää ajatuksen episteemisten väitteiden ja ontisten objektien välillä olevasta korrespondenssista regulatiiviseksi metaforaksi tieteen käytäntöjen tavoitteille, joissa pyritään artikuloimaan *yhteensopiva representaatio* kokonaisuuden [complex] osista ja näiden osien olennaisista suhteista (Patomäki 2002, 148, painotus lisätty. Ks. myös Patomäki 2002, 125; Patomäki ja Wight 2000, 224; Wight 2007, 383).

Näin ollen totuus korrespondenssina on jonkin näköinen tieteen normatiivinen tavoite, joka tulee ennen kaikkea nähdä ”regulatiivisena metaforana” – totuuden korrespondenssiteoria itsessään on sen sijaan ”kestämätön” ja ”triviaali”. Tämä aksiologinen ideaali on ajatuksena hyväksyttävä, mutta ongelmia nousee esiin siinä vaiheessa kun Patomäki esittää, että ”totuus” on kuitenkin *jotain muuta* kuin metafora, se tulee nähdä oikeutuksesta itsenäisenä, jonakin suurempana kuin mitä on mahdollista nähdä vain aktuaalisesti käytössä olevan todistusaineiston kautta (Patomäki 2002, 149, 147). Itse asiassa, tämä ajatus näyttyy yllä olevassa lainauksessa: vaikka totuus on toisaalta vain ”regulatiivinen metafora”, on se toisaalta ”yhteensopiviin representaatioihin” pyrkivä vastaavuussuhde teorian ja todellisuuden välillä (Patomäki 2002, 144, 148–149). Kuitenkin, kuten olemme nähneet, Patomäen mukaan sekä tieto että rationaalisuuden kriteerit eivät voi olla geo-historiallisten prosessien ulkopuolella. Tämä kaksimielinen

lähestymistapa totuuden käsitettä kohtaan jättää Patomäen position moniselitteiseksi mitä tulee ulkoisen todellisuuden rooliin totuuskandidaattien ja rationaalisten väitteiden ”viimeisenä mittatikkuna”, ja se jättää myös moniselitteiseksi kysymyksen siitä, kuinka teoreettiset entiteetit todella ovat yhteydessä ulkoiseen todellisuuteen. Edelleen, tämä moniselitteisyys tekee vaikeaksi ymmärtää, mitä käsitteet kuten ”vastaavuussuhde” tai ”yhteensopiva representaatio” todella tarkoittaa Patomäen kriittisen realismin versiossa, kuinka nämä käsitteet ovat eroavia suhteessa korrespondenssin käsitteeseen, ja kuinka Patomäen kriittisen realismin versio todella eroaa tieteellisestä realismista.

Itse asiassa väitämme, että jopa Patomäen, joka tulee nähdä kriittisistä realisteista *eniten* ”sosiaaliskonstruktivistisena” ajattelijana, edustama poliittinen kriittinen realismi omaa liian vahvoja tieteellisen realismin elementtejä, jotka tekevät siitä metateoreettisesti *liian heikosti* kriittisen. Niinluodon tieteelliselle realismille on luonnollista esittää, että ”[...] heti kun valitsemme kielen L, se on MAAILMA [W] itsessään, joka valitsee W(L):n rakenteen” (Niiniluoto 1999, 224). Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että *tämä ajatus on yhteinen sekä tieteellisessä että poliittisessä kriittisessä realismissa*. Tämä on tavallaan luonnollista, sillä myös poliittisen kriittisen realismin teoreettinen pohjan luoja, Roy Bhaskar, ei ole todellisuudessa valmis luopumaan korrespondenssin käsitteestä johtuen hänen sitoutumisestaan ulkoiseen todellisuuteen väitteidemme ”viimeisenä mittatikkuna”. Hän esimerkiksi väittää, että tieteen tehtävä on ”vangita maailman rakentuneisuus” (Bhaskar 1978 144),

[...] *paljastaa* mitkä hypoteettiset tai kuvitelut mekanismit eivät ole kuvitteellisia vaan *oikeita*; tai, toisin sanoen, *paljastaa millaisia oikeat mekanismit ovat*, siis tuottaa niistä adekvaatti näkemys. [...] Avain tässä on hypoteettisten entiteettien ja mekanismien postulointi, joiden *todenmukaisuus* voidaan sen jälkeen *varmistaa* (Bhaskar, 1978: 146, 169; korostukset lisätty).

Tämä sama teoreettinen pohja heijastuu myös poliittisessä kriittisessä realismissa. Yllä olemme nähneet Patomäen samankaltaisuuden tämän ajatuksen kanssa, ja myös Colin Wight näkee tieteen tehtävän analogisesti Bhaskarin kanssa: koska rea-

listinen ontologia hyväksyy ajatuksen siitä, että ”entiteetillä on kokoelma *luontaisia ominaisuuksia*”, on tieteen tehtävä on ”tuottaa teoreettisia näkemyksiä, jotka *vangitsevat* jollakin tavoin kuvailtavan *objektin mieltä* [luontaisia ominaisuuksia]”, ja edelleen, ”parhaat tieteelliset abstraktiot ovat niitä jotka antavat meille mahdollisuuden vangita suurimman osan ominaisuuksista ja objektin olemisen tavoista” (Wight 2006, 168, 121, 217; korostukset lisätty).

Todellakin, molemmat yllä olevat kriittisen realismin haarat näkevät tieteen tehtävänä ei pelkästään ”empiirisesti adekvaattien” teorioiden tuottamisen, vaan erityisesti (tieteellisten) uskomuksiemme – propositioiden, mallien ja teorioiden – mukauttamisen *todellisuuden rakenteiden mukaisiksi*, näiden rakenteiden yhä tarkemman *paljastamisen*, ja tietoväitteidemme ”*totuudenkaltaisuuden*” (Niiniluoto 1999, 97) tai ”*likimääräisen totuuden*” maksimoinnin (Wight, 2007: 383). Väitämme, että tämä näkemys tieteestä yhdistettynä realistis-ontologiseen sitoumukseen siitä, että todellisuus ”uppiniskaisesti vastustaa pyrkimyksiä käsitteellistää se tavoilla jotka ovat ristiriidassa suhteessa siihen itseensä” (Jackson 2008, 138), johtaa *sekä* tieteellisen *että* poliittisen kriittisen realismin loogiseen pakkoon sisällyttää korrespondenssin ajatus metateoriaansa tämän metateorian koherenttiuden takaamiseksi – vaikka he itse väittävät toisin. Tämä ”looginen pakko” johtuu seuraavista seikoista: Jos ulkoinen maailma asettaa todenmukaisten väitteidemme totuuden, tarkoittaa se samalla loogisella välttämättömyydellä sitä, että epätodet ja epäpätevät hypoteesit ovat epätosia, koska ne eivät ”sovi” maailmaan – toisin sanoen ulkoinen todellisuus falsifioi ne. Näin ollen ”tosien” tai ”todenkaltaisten” hypoteesien täytyy enemmän tai vähemmän vastata ulkoista todellisuutta ja sopia siihen niin kuin avain sopii lukkoon, joka tarkoittaa sitä, että ”totuudelliset” tai ”adekvaatit” hypoteesit täytyy rakentaa teoreettisin käsittein, jotka viittaavat ulkoiseen todellisuuteen oikein (ovat semanttisessa referenssisuhteessa siihen) – *siis ovat korrespondenssissa ulkoisen todellisuuden objektien kanssa*. Molempien kriittisen realismin haarojen täytyy käyttää korrespondenssimaisia käsitteitä, kuten ”totuudenkaltaisuus”, ”vastaavuus”, ”analogia” tai ”yhteensopivuus”, *koska on loogisesti välttämätöntä painottaa mahdollisuutta semantti-*

sesti viitata oikein ulkoiseen todellisuuteen – siis mahdollisuutta olla korrespondenssimaisessa suhteessa teoreettisten mallien ja todellisuuden välillä – jos alun perin väitetään, että ulkoinen todellisuus mahdollistaa ja asettaa rajat tiedolle, rationaalisuudelle ja lopulta määrittää tieteellisten väitteiden totuuden. Näin ollen on mahdollista väittää, että kriittiset realistit ovat sitoutuneet totuuden korrespondenssiteorian elementteihin ei ainoastaan ”regulatiivisen metaforan” tai totuuden määritelmän mielessä, vaan myös väitteidemme totuusarvon *kriteerinä*.

”Asioiden oikeinkuvaamisen” vaikeus

Jackson (2008, 139) osuu naulan kantaan todetessaan, että on vaikea kuvitella johdonmukaista realismin muotoa, joka ei rajoittaisi totuusväitteitä yllä esitetyllä tavalla. Kriittiset realistit kuitenkin väittävät ohittavansa korrespondenssin ongelman painottamalla epistemologista relativismia ja konstruktivistisia elementtejä tiedon tuottamisessa ja arvostelmallisessa rationaalisuudessa. Tämä nostaa esiin jälleen kriittisen realismin metateorian moniselitteisyyden. Ajatus korrespondenssista olisi puolustettavissa, jos hyväksyisimme epistemologisen realismin lähtökohdaksemme. Kuitenkin, kuten olemme nähneet, kriittiset realistit eivät kannata tätä näkemystä, mutta samalla he kuitenkin pyrkivät yhdistämään vahvoja elementtejä siitä epistemologisen relativismin kanssa! Tämä yhdistelmä on jo lähtökohtaisesti ongelmallinen, se tekee kriittisen realismin metateoriasta moniselitteisen ja ongelmallisen, tai vähintään vahvasti epäilyttävän. Seuraavassa analysoimme muutamia tämän yhdistelmän tuottamia ongelmia hieman tarkemmin nostaaksemme esiin niiden ongelmien suuruuden, jotka kohtaa kriittistä realismia sen pyrkimyksessä ”asioiden oikeinkuvaamiseen”, ja nostaaksemme esiin kriittisten realistien yhteiskuntatieteille peräänkuuluttaman ”ontologisen käänteen” teoreettisen kyseenalaisuuden.

Korrespondenssi ja totuus

Ensimmäinen esiin nostamamme kriittisen realismin metateorian ongelma on kysymys korrespondenssimaisen ”asioiden oikeinkuvaamisen” ja totuuden välisestä suhteesta. Mitä tulee tähän ”oi-

keinkuvaamiseen”, Wight on esittänyt, että ontologisen realistin ei ole tarpeen sitoutua mihinkään tiettyyn kokoelmaan tieteessä oletettuja teoreettisia entiteettejä, sillä tieteellinen realismi ei ole, että kaikkien tieteen postuloimien teoreettisten entiteettien on täytyntä olla olemassa. Jotkut näistä postulaatioista ovat tosia ja toiset ei, silti tieteen kehityksen tekee mahdolliseksi juuri oletus ulkoisesta todellisuudesta tietyllä tavalla rakentuneena, johon tieteen tekijät pyrkivät viittaamaan yrittäessään erottaa väärät ja oikeat oletukset toisistaan. Tieteellinen realismi tulee nähdä Wightin mukaan transsendentaalisena siinä mielessä, että se tarkastelee tieteellisen toiminnan mahdollisuuden ehtoja, eikä naiivina yrityksenä paljastaa maailman ikuisesti kiistattomat totuudet. Täten tieteellinen realismi tulee nähdä Wightin mielestä tietoteoreettisilta lähtökohdiltaan fallibilistisena. (Wight 2006, 252 23–24; ks. Jackson 2008b, 342).

Tämä ajatus tulee nähdä jälleen kriittisen realismin pyrkimyksenä irrottautua korrespondenssin käsitteestä. Kuitenkin, mitä oletus ulkoisesta todellisuudesta tietyllä tavalla rakentuneena toiminnan ehtojen asettajana sitten tarkoittaa? Ja kuinka fallibilismi on yhdistettävissä ”asioiden oikeinkuvaamiseen”? Jos oletamme ontologisen realismin tavoin ulkoisen todellisuuden olevan olemassa tietyllä tavalla, on loogista myös ajatella, että kun kriittiset realistit esittävät, että on olemassa tietomme suhteen invariantti ”todellinen objekti X”, on tällä objektilla oltava myös tietty olemisen tapa, tietty luontainen ominaispiirre – ”dispositiionaalinen olemus” (ks. Jackson 2008, 133) ”luonnollisen välttämättömyyden” kautta (Doty 1997, 368; ks. myös Bhaskar, 1978: 183) – jonka se omaa suhteessa joka ikiseen kuvaukseen siitä, ja johon viitaten se on paremmin ja ”totuudellisemmin” kuvattu. Minkä tahansa asianmukaisesti realistisen viitekehityksen tulee hyväksyä tämä oletus. Edelleen, jos tavoitteena on ”kuvata asiat oikein”, vaatii tämä – kuten olemme nähneet – mahdollisuutta tiukkaan semanttiseen referenssisuhteeseen käsitteidemme ja ulkoisen maailman välillä. Mutta kriittiset realistit itse kieltävät tämän mahdollisuuden kieltäessään ajatuksen korrespondenssista. Toisaalta, jos ”totuus” on tieteen tavoite, mutta ainoastaan ”regulatiivisen metaforan” merkityksessä, kuinka on mahdollista tietää milloin olemme

saavuttaneet ”yhdennemukaisen representaation” nykyisen totuusmetaforamme ja ulkoisen todellisuuden välillä? Jos emme pysty tätä tietämään, missä on ylipäänsä näiden ”yhdennemukaisuuksien” etsimisen mielekkyys? Juuri tässä kriittinen realismi kapsahtaa katajaan.

Itse asiassa, kriittinen realismi aiheuttaa itselleen ylitsepääsemättömiä ongelmia todetessaan, että “[...] ei ole merkitystä kuinka paljon epistemologista tukea on olemassa jonkin teoreettisen entiteetin olemassaolon puolesta, ontologinen kysymys siitä, onko tämä entiteetti olemassa vai ei, on itsenäinen suhteessa epistemologisiin väitteisiimme” (Wight 2006, 24). Kääntäen sanottuna, tässä Wight itse myöntää, että emme ikinä pysty tietämään, olemmeko osuneet oikeaan epistemologisissa väitteissämme. On huomattava, että vaikka kriittiset realistit eivät sitä missään mielessä tarkoita, on tämä ajatus sisällöltään *analoginen suhteessa antirealismiin kantavaan teesiin*, jonka mukaan ei ole mahdollista tehdä eroa kielen ja sen objektien välillä erottaaksemme mitkä osat teoreettisesta rakennelmastamme ovat ”luonnon omia” ja mitkä meidän omiamme (ks. esim. Rorty 1998, 84–91). Näin ollen ei ole myöskään mahdollisuutta sanoa vilpittömin sydämin, että jotkin väitteet olisivat paremmassa korrespondenssisuhteessa todellisuuteen. On sinällään paradoksaalista, että vaikka kriittisten realistien tarkoitus on tässä vain painottaa todellisuuden ontologista itsenäisyyttä, tulevat he rivien välissä myöntäneeksi samalla, että maailma ei ole ontologisesti vain ”ositain vieras”, vaan ”täysin menetetty” (ks. Rorty 1982, 3–18)! Se ei ole menetetty siinä mielessä, että olisimme jotenkin irrallaan materiaalisesta todellisuudesta, vaan yksinkertaisesti siinä mielessä, että ei ole olemassa epistemologisesta kontekstista irrallisia ontologisia käsitteitä, ja näin ollen kaikki mitä tiedämme maailmasta on ihmisen kielellisiä konstruktioita, joiden taakse emme ikinä pääse. Putnam (1981, 49) osui naulan kantaan todetessaan, että kysymys “[...] mistä objekteista maailma koostuu?” on mielekäs kysymys kysyä vain jonkin teorian tai kuvauksen *sisällä*. Näin ollen, ajatus ”ositain vieraasta” itsenäisestä ja ulkoisesta todellisuudesta tieteellisten väitteiden mittatikkuna on kysymyksiä herättävä. Paitsi että se herättää kysymyksiä niiniluotomaisten (1999, 29–32) ob-

jektiivisten ”ominaisuus-yksilöiden” järkevyydestä, herättää se kysymyksiä myös siitä, onko ylipäänsä järkevää puhua ”ulkoisuudesta” ja ”itsenäisistä ulkoisista objekteista” suhteessa tietoväitteidemme oikeellisuuteen – tai edes lievemmin suhteessa näiden aiheuttamaan tietoväitteidemme ”motivointiin” kyseisten väitteiden determinoinnin sijaan. On toki mahdollista puhua ”ominaisuus-yksilöistä” osana selittävää tieteellis-ontologista viitekehystä, mutta ”Jumalan näkökulmaa” (Putnam, 1981: 49) ulkoiseen todellisuuteen emme ikinä saa. Näin ollen, paitsi Niiniluodon ”ominaisuus-yksilöt”, myös Bhaskarin ”intrasitiiviset objektit” ovat yhtä tyhjiä postulaatioita tieteellisen tiedon perustaksi kuin vaikkapa Kantin *noumena*.

Tiivistetysti, kysymys joka nousee korrespondenssin ongelmasta on ”korrespondenssi mihin?” Perinteisesti realistit ovat vastanneet että ”ulkoiseen ja ihmisestä itsenäiseen todellisuuteen”. Mutta koska emme voi ikinä tietää milloin olemme saavuttaneet tämän maailman sen ”oikeinkuvaamisen” merkityksessä, on myös dualistinen jako ihmistarkkailijan ja ulkoisen todellisuuden välillä lähtökohtaisesti ongelmallinen. Näin ollen joudumme kysymään lisäkysymyksen ”millainen todellisuus on, voisitteko näyttää sen luontaiset ominaisuudet meille sellaisena kuin ne itsessään ovat?” Kriittiset realistit vastaisivat tähän luultavasti että ”se on huono kysymys, sekoitatte epistemologian ja ontologian, emmekä pyri ’peilaamaan’ maailmaa vaan saavuttamaan siitä kuvauksia, jotka ovat likimääräisesti tarkkoja suhteessa siihen” (ks. Patomäki 2002, 149). Tämä vastaus on askel oikeaan suuntaan, mutta edelleen hämmentävä, sillä jos ei ole mahdollista puhua ”totuudesta” jostakin asiasta sanotun ”viimeisen sanan” merkityksessä, kuinka on mahdollista väittää että olemme lähestyneet totuutta antamalla siitä totuudenkaltaisia kuvauksia? Ja edelleen, jos käytämme käsitteitä kuten ”yhteensopivuus” ja ”vastaavuus”, emmekö oletakin vahvaa referenssisuhdetta teoreettisten käsitteiden ja todellisten objektien välillä? Ja emmekö näin ollen käytä korrespondenssimaisia käsitteitä? Lisäksi, jos kriittiset realistit todella kannattavat epistemologista relativismia, eikö silloin ontologinen ajatus ”intransitiivisista objekteista” itsessään olisi episteeminen ja transitiivinen tieteellisen tiedon objekti ilman tyhjentävää selitys-

voimaista funktiota, ja eikö tämän seurauksena koko ajatus ”intransitiivisuudesta” olisi kokolailla merkityksetön ja tyhjä suhteessa ihmisen tietoon ja tietämiseen? Tällöin myös ei paitsi korrespondenssin ajatus, vaan myös ”totuus” metaforana olisi triviaali eikä se olisi verifioitavissa. Toisaalta, jos käytämme termiä ”tosi” realismin sitoumusten mukaisesti, ei ole lopulta mahdollisuutta olla fallibilisti, sillä tässä tapauksessa sanomme miten asiat oikeasti ovat, eikä näitä tosia väittämiä olisi loogisesti mahdollisuutta kumota. Oli asia niin tai näin, kriittisen realismin metateoreettinen projekti on ongelmissa.

Argumenttimme on, että jos kriittinen realismi pyrkii ”asioiden oikeinkuvaamiseen”, ei ole mahdollista ohittaa tunnettuja totuuden korrespondenssiteorian ongelmia yksinkertaisesti toteamalla, että ”totuus on metafora”, että ”kaikki tieto on relativistista”, tai että ”arvostelmallinen rationaalisuus pohjautuu vain osittain ulkoiseen todellisuuteen”. Toisin sanoen, *totuuden korrespondenssiteorian ongelmia ei ole mahdollista ohittaa määrittelemällä se eufemistisesti ja ad hoc esimerkiksi ”totuudenkaltaisuuden muistuttavuusteoriaksi”*. Esitämme, että kriittisen realismin tulisi joko (1) tiedostaa ja hyväksyä korrespondenssi totuuden kriteerinä, tai (2) todeta että totuudenkaltaisuudessa on kyse vain hyvin oikeutetusta empiirisestä validiteetista ilman pyrkimystä määrittää sen totuusarvoa, ja että T-ekvivalenssi ei tuo mitään ihmisen kielellisen skeeman ulkopuolista sisältöä käsitteiden merkityssisältöön. Väitämme että jälkimmäinen vaihtoehto olisi parempi, sillä jos emme voi ikinä tietää milloin uskomuksemme ovat yhtäpitäviä ulkoisen todellisuuden asiantilojen kanssa, ja näin ollen tiukasti määrittelen realistisia, myöskään ”totuus” T-ekvivalenssin määritelmän mukaisesti on järjetön tavoite tieteelle, eikä meidän tulisi puoltaa ”asioiden oikeinkuvaamiseen” pyrkivää asennetta. ”Totuus” realistisesti määriteltynä menettää merkityksensä jos oletamme että väitteemme voivat olla väärin. *Näin ollen sen sanominen, että ”teoriamme muistuttaa ja tarkasti kuvaa todellisuutta” tai että ”olemme päässeet lähemmäs totuutta” on vain metafyyssisen uskon ilmentymä vailla tyhjentävää selitysvoimaista funktiota, ja näin ollen liian raskaasti sanottu*. Edelleen, käsitteet kuten ”totuudenkaltaisuus”, ”samankaltai-

suus” tai ”totuuden lähestyminen” kaatuvat realistisen ”totuus”- käsitteen kanssa, sillä kaikkien näiden käsitteiden kohdalla meidän tulisi tietää ennakolta, että olemme episteemisesti korrespondensisuhteessa ulkoisen todellisuuden kanssa. Ja tämä on taas jotakin, jota emme voi ikinä tietää.

Retroduktio ja tieteellinen tutkimus

Toinen kriittisen realismin metateorian ongelma liittyy retroduktiivisen päättelyn kyvyttömyyteen oikeuttaa tieteellisen realismin välttämättömyys. Jos hyväksymme yllä olevan lähtökohdan (1) ja oletamme, että postuloimamme teoreettiset entiteetit ovat vähintään ”totuudenkaltaisia” – siis likimääräisessä vastaavuussuhteessa ulkoisen todellisuuden kanssa – ongelmaksi nousee, että emme kuitenkaan pysty todentamaan tätä ”totuudenkaltaisuutta” muuta kuin empiirisen keinoin. Esimerkiksi todellisuuden ”piilevät rakenteet, voimat ja tendenssit” (Patomäki ja Wight 2000, 223) eivät lopulta ole tutkittavissa muiden kuin niiden havainnoitavissa olevien seurausten kautta, siis *empiirisesti* (ks. Bhaskar 1978, 145–146; Niiniluoto 1999, 185–192; Patomäki 2002, 129, 132–135; Wight 2006, 51, 61, 239). Tämä tekee jo lähtökohtaisesti ongelmalliseksi (tai mahdottomaksi) hypyn ”empiirisestä validiteetista” ”todella toteen” ja myös sen, mikä lopulta käytännöllisessä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa erottaa kriittisen realismin muista (empiriaan nojaavista) tutkimuksellisista viitekehyksistä. Kriittisen realismin vastaus tähän on tieteellisen realismin *selitysvoima*. Tämän ajatuksen mukaan, empiiriselle tutkimukselle mielletty induktiivinen päättely ei ole riittävää, koska siinä päättelymme rajoittuu havainnoitavissa oleviin ilmiöihin, eikä myöskään sosiaalikonstruktiivisiin viitekehysiin mielletty deduktiivinen päättely ole riittävää, sillä siinä vaarana on, että analyttinen logiikka toimii puhtaasti kielellisten rakenteiden sisällä unohtaen ulkoisen todellisuuden asettamat ehdot. Lopullinen ongelma kuitenkin on, että nämä päättelyn muodot eivät ole ampliatiivisia, tietoaamme lisääviä, vaan ainoastaan ”totuuden säilyttäviä”⁶. Tiede on kriittisen realismin mukaan mahdollista vain, jos maailma koostuu todellisista, intransitiivisista objekteista, johon tieteelliset diskurssit suuntautuvat (Wight 2006,

29), ja uudet syvälliset selitykset ”ulkoisen todellisuuden rakenteista” vaativat ensisijaisesti retroduktiivista (abduktiivista) päättelyä (ks. esim. Wight 2006, 34–37), koska vain sen kautta on mahdollista selittää uusien pätevien tieteellisten hypoteesien ja uuden tiedon synty – ja lopulta koko tieteen menestys.

On hyvinkin totta, että abduktiivinen päättely on olennaista tieteelliselle tutkimukselle, mutta tämä huomio ei anna mitään ratkaisevaa oikeutusta tieteelliselle realismille, eikä se ole todiste siitä, että (likimääräisesti) viittaamme ulkoiseen todellisuuteen sellaisena kuin se itsessään on. Tämä siksi, että *pelkkä selittävän hypoteesin ehdottaminen ei todista mitään*: ”deduktio todistaa että jonkin täytyy olla, induktio osoittaa että jokin todella on toimintakunnossa oleva; abduktio pelkästään esittää että jokin voi olla” (Peirce viitattuna teoksessa Fischer 2001, 369). Induktio, deduktio ja abduktio ei olekaan hedelmällistä mieltää toisistaan *erillisiksi* päättelyn tavoiksi, vaan mikä tahansa validi päättelyketju tarvitsee näitä *kaikkia* päättelyn muotoa. Abduktiivinen hypoteesi itsessään, muista päättelyn muodoista irrallaan, on loogisesti epäpätevä, sillä se tarvitsee deduktiivista vahvistusta teoreettisten viitekehystemme ja käsitteellisten systeemiemme sisällä, kuin myös induktiivista vahvistusta pragmaattisesti empiiristen kokemusten kautta (Fischer 2001, 367–374; ks. myös Wuisman 2005, 367–370, 382–386; Minnameier 2004, 78–86). Tämä tarkoittaa käytännössä että abduktiivinen ”parhaaseen selitykseen päättely” toimii loogisesti ainoastaan tilanteessa, jossa meillä on alun perin vaihtoehtoja, joista valita ”paras mahdollinen selitys” (ks. van Fraassen 1989). Tässä tilanteessa emme voi tietää, onko selitysvoimaisin hypoteesi totuutta lähestyvä, sillä tämä selityksemme ”alkuperäinen valinta” väistämättä pohjautuu ja rajoittuu suhteessa aikaisempaan tietoomme ja erilaisiin tieteen tekemisessä vaikuttaviin kulttuuriin taustamuuttujiin, ja on täten vahvan teoriapainotteinen. Lisäksi, emme voi tietää myöskään onko selityksemme realistisesti määritellen ”todella totta”, sillä jos emme voi tietää milloin olemme lähellä totuutta, on täysin mahdollista, että paras mahdollinen käsillä oleva abduktiivinen hypoteesi on vain paras ”huonosta joukosta” hypoteeseja. Samalla valitsemamme ”paras mahdollinen seli-

tys” tulee nähdä vain yhtenä mahdollisena kuvana, satunnaisena valintana mahdollisten selitysten joukossa. Toisin sanoen, *tämä huomio kontekstualisoi abduktion mukanaan tuoman selitysvoiman*: olennaista on huomata, että ”tieteellisen selityksen projekti” on kulttuurisidonnainen alusta alkaen, koska käytämme väistämättä aikaisempaa tietoaamme ja teoria-painottuneita käsitteitä muotoillessamme selittävää abduktiivista hypoteesia, eikä abduktio pysty täten pakenemaan epistemologisen relativismin voimaa. Tämä huomio on yhteiskuntatieteissä painava, mutta erityisen painava se on kansainvälisen politiikan tieteenalalla, sillä abduktiivisen parhaaseen selitykseen päättelyn tehokkuus riippuu oletetusta varmuuden asteesta tieteenalan taustamuuttujissa (ks. Day ja Kincaid 1994): kansainvälisen politiikan tieteenalan tapaisissa erityisen pluralistisissa, ontologisilta, epistemologisilta ja metodologisilta lähtökohdiltaan moninaisissa tieteissä sen mahdollisuudet ”asioiden oikeinkuvailuun” ovat varsin rajalliset.

Luonnollisesti, empiirisesti tutkimalla saamme syitä ontologisille ja teoreettisille sitoumuksillemme. On kuitenkin selvää, että myös empiiriset huomiot ovat vahvasti arvolatautuneita, tulkinnanvaraisia ja kontekstualisoituja alusta lähtien. Jos tilanne on se, että ei-havainnoitavissa olevia teoreettisia entiteettejä ei ole mahdollista todentaa muuta kuin empiirisesti niiden seurausten kautta, eikä empiirisestä validiteetista voi puolestaan johtaa hypoteesin (likimääräistä) ”totuutta”, kuinka tämä johtaminen voisi olla mahdollista *transsendentaalisesti*; eli kuinka väitteen totuusarvo voisi lisääntyä päättämällä tätä väitettä koskeva ontologia a priori abduktiossa? Tämä ei ole mahdollista, ja näin ollen sen sanominen, että abduktiossa luotu hypoteesi on ”totta” on enemmän metafyyssinen ilmoitus kuin validi tieteellinen väite. Mutta kuten todettua, abduktio on hyödyllinen osa tieteellistä päättelyä, eikä transsendentaalin perustan puute tarkoita etteikö tieteessä olisi praktisia ja empiirisiä standardeja tietyn väitteen arvioimiseksi paremmaksi – selittävämmäksi, rationaalisimmaksi ja koherentimmaksi – kuin toisen. Tämä tarkoittaa sitä, että on täysin mahdollista olla antirealistisesti ”abduktiivinen”, ja että on täysin mahdollista postuloida teoreettisia entiteettejä, testata niitä empiirisesti ja antaa perusteita niiden hyväksyttävyydel-

le. Esimerkiksi, on täysin mahdollista lisätä tietoaamme instrumentalistisessa viitekehyksessä luomalla maailmasta uusia, selitysvomaisia metaforia ja mielikuvituksellisia hypoteeseja, jotka voivat mahdollisesti auttaa ymmärtämään ilmiötä tavalla, joka koetaan paremmaksi kuin entinen. *Näin ollen on täysin mahdollista hyväksyä abduktio ja ko. tieteellinen ontologia samalla pysyen agnostisena teoreettisia entiteettejä kohtaan ja hyväksymättä realistista ontologista pakettia*. Loppujen lopuksi, abduktiivinen päättely on ”mitä suurimmassa määrin relevanttia radikaalin konstruktivismin loogiselle perustalle” (Fischer, 2001: 368), eikä ”pelkääntäen tieteen tavallisten kaavojen seuraaminen tee meistä kaikista ilmiselvästi ja automaattisesti realisteja” (van Fraassen 1980, 23).

Emergensi ja selitysvoima

Kolmas kriittisen realismin metateorian ongelma liittyy emergentin todellisuuden ja ”asioiden oikeinkuvaamisen” väliseen ristiriitaan. Kuten yllä olemme nähneet, kriittisen realismin pyrkimys olla korrespondenssimaisessa suhteessa ulkoisen todellisuuden kanssa asettaa vakavia ongelmia ajatukselle retroduktiosta. Tämä sama pyrkimys asettaa laajemmin ongelmia myös koko kriittiselle realismille olennaiselle ”selitysvoiman” käsitteelle. Kuten on jo käynyt ilmi, kriittiset realistit näkevät oman teoreettisen viitekehyksensä suurimmaksi ansioksi juuri sen mahdollistaman selitysvoiman: vain ulkoisen todellisuuden todellisten voimien löytäminen antaa tieteelle sen selitysvoiman (Wight 2006, 46), ja jotta nämä ”syvälliset” selitykset olisivat mahdollisia, ja jotta ”emansipatorinen tiede” itsessään olisi mahdollinen, ei-havainnoitavissa olevien entiteettien postulointi, niiden kausaalisten voimien painottaminen ja niiden ”todenkaltaisuuden” olettaminen on keskeistä, jotta olisi mahdollista ”valaista” (Wight 2006, 51), tai selittää, määräävät suhteet ja välttämättömyydet empiiristen havaintojen takaa. Kuitenkin, koska reduktionismin kieltäminen on ”ensisijaisen tärkeää” (Wight 2006, 37), ja koska ”kausaalinen säännömukaisuusdeterminismi” on väärä lähestymistapa kausaaliteettiin, on nämä ulkoiset voimat – ja ulkoinen todellisuus itsessään – nähtävä emergenttinä. Kuten Bhaskar (1987, 104) toteaa,

”emansipaatio on riippuvainen selityksestä joka puolestaan on riippuvainen emergenssistä [tai emergenttien, ei-havainnoitavissa olevien entiteettien olemassaolosta]” (ks. Elder-Vass 2005, 315).

Erityisesti kriittisen realismin ”selitysvoima” suhteessa ajatukseen emergenssistä on ongelmassa seuraavista syistä. Jos ulkoinen todellisuus todella on emergentti – kuten kriittiset realistit väittävät – ja täten emme ikinä voi tietää kaikkia tapahtuman kausaalisia syitä, kuinka on mahdollista puoltaa ”asioiden oikeinkuvaamiseen” pyrkivää asennetta emansipatorisen yhteiskuntatieteen pohjaksi? Ajatus emergenteistä ominaisuuksista on *loogisesti yhteensopimaton* ”asioiden oikeinkuvaamiseen” pyrkivän asenteen kanssa, sillä näiden ominaisuuksien koko ydin on siinä, että ne omaavat uusia ja ennustamattomia kausaalisia voimia. Tämä tarkoittaa sitä, että emergentit ominaisuudet eivät ole reduktiivisesti selitettäviä tai ennustettavia osiensa kautta (ks. Silberstein ja McGeever 1999; El-Hani ja Pihlstöm 2002; Kim 1999; vrt. Leon 2010). Näin ollen ”asioiden oikeinkuvaaminen” ei ole mahdollista, jos se tarkoittaa mahdollisuutta olla korrespondenssimaisessa suhteessa ulkoisen todellisuuden kanssa yksinkertaisesti koska jos emme voi tietää emergentin systeemin koko rakennetta, ei ole myöskään mahdollista tietää mitä ontologisia ja todellisia ”ominaisuuksia”, ”tendenssejä” ja ”mekanismeja” tämä systeemi todella pitää sisällään, ja näin ollen emme voi tietää onko tietty systeemin ominaisuus/tendenssi/mekanismi todella tutkimaamme ilmiötä määrittävä tai määräävä todellinen ominaisuus, tendenssi tai mekanismi. Emergenttejä ilmiöitä ei yksikertaisesti voi selittää osiensa kautta ilman että tämä emergentti ilmiö hajoaisi rakenteeltaan, sillä jos tämä selittäminen olisi mahdollista, ilmiö ei olisi enää emergentti (ks. Elder-Vass 2005, 322). Toisaalta, voidaan myös ajatella, että jotta emergentti ilmiö syntyisi ja edelleen muuttuisi, täytyisi emergentin ilmiön olla alapäinmenevässä kausaalisuhteessa tämän ilmiön synnyttäneen pohjatason ominaisuuksiin, jolloin nämä pohjatason ominaisuudet omaisivat itsessään tämän ilmiön kausaaliset voimat, jolloin ylempi taso ei myöskään olisi emergentti (ks. Kim 1999). Kuten Kim (1999: 33, korostus lisätty) huomauttaa, ”jos emergenttejä ominaisuuksia on olemassa, ne ovat kausaalisesti, ja näin olleen selitysvoimaisesti, inerttejä ja *näin ol-*

len kokolailla hyödyttömiä kausaalisille/eksplanatoorisille teorioille”.

Oikeastaan, emergentin käsitteeseen nojaava tieteellisen realismin selitysvoima on ongelmassa kahdella tasolla. *Ensinnäkin*, jos pyrkimyksenä on ”kuvata asiat oikein”, tämä vaatii koko emergentin käsitteelle loogisesti yhteensopimatonta reduktiivista asennetta⁷; kuitenkin, ajatus reduktiivisesta holistisesta asenteesta on käytännössä kestävä. Vaikkakin on täysin loogista olettaa, että ilmiöille on olemassa todellisia, luonnollisia ja myös ei-havainnoitavissa olevia syitä, näitä kausaalisia ”määräviä suhteita” ei ole kuitenkaan mahdollista löytää emergentistä systeemistä. Paradoksaalista on, että kriittiset realistit saattaisivat olla tässä samaa mieltä, mutta he kuitenkin pyrkivät samalla ”tarkkoihin” tai ”totuudenkaltaisiin” kuvauksiin tästä emergentistä systeemistä, tai sen aktualisoituneista, määräävistä osista. *Näin tehdessään he samalla rikkovat yhtä emergentin ajatukselle olennaista elementtiä, selittämättömyyden ajatusta*. On huomattava, että koko emergentin käsite menettää mielekkyytensä jos lopulta pyrimme jonkinlaiseen ”mikro-reduktioon”. Oikeastaan, on helppo yhtyä Paul Humpreysin (1997, 338) huomioon, jonka mukaan vaikka monet emergenssiä painottavat lähestymistavan ovat non-reduktiivisia lähtökohdiltaan, monissa niissä on kuitenkin vahvoja jäänteitä reduktivistisestä terminologiasta: tämä sama on havaittavissa myös kriittisessä realismissa. *Toiseksi* ja toisaalta, jos tarkoitus ei ole ”paljastaa maailman totuudet”, vaan antaa pätevien tieteellisten hypoteesien ehtoja valaiseva selitys, on yksittäisen väitteen totuusarvon ja tämän väitteen selitysvoiman määrittäminen kuitenkin vahvasti ongelmallista. Tämä siksi, että koska kriittiset realistit näkevät emergentit kausaaliset voimat mahdollisesti aktualisoitumattomina tendensseinä, ne ovat samalla transsendentaalisia, tieteellisten havaintojen tuolla puolen. Tässä tapauksessa on periaatteessa mahdollista keksiä loputtomasti hypoteeseja, jotka väitetysti selittävät tarkasteltavan ilmiön (ks. Kaidesoja 2007). On luonnollista, että tässä tapauksessa väitteen tieteellinen selitysvoima ei voi parhaimmillaankaan olla muuta kuin väitteen empiiristä validiteettia, ja lopulta se teoria, joka nähdään selitysvoimaisimpana, ei ole teoria, joka postuloi ”parhaat” ei-havainnoitavissa olevat teoreettiset

entiteetit, vaan teoria joka parhaiten selittää *havainnoitavissa* olevat ilmiöt, joista nostamme kysymyksiä (ks. Chernoff 2009, 386). Tämä puolestaan ei vaadi tieteellistä realismia teoreettiseksi viitekehukseksi.

Kriittiset realistit ovat tästä varmasti eri mieltä. Itse asiassa, kriittiset realistit luultavasti vastaisivat kysymyksiimme ”asioiden oikeinkuvaamisen” ja emergenssin välisestä suhteesta yllä olevalla jälkimmäisellä tavalla sanoen, että emergenssi (kuten myös tieteellinen realismi itsessään) on ennen kaikkea toiminnan ehtoja selittävä transsendentaalinen ontologinen ajatus, ei episteeminen. Argumentti on tällöin, että tieteen tekijöiden on hyvä omata tiettyjä ”ontologisia ennakkoluuloja” enemmän kuin toisia, jotta heidän työnsä edistys olisi ylipäänsä mahdollinen, ei siksi että tutkimus joskus osoittaa nämä ”ennakkoluulot” oikeiksi. Jos ”argumentin vuoksi” unohdamme kriittisen realismin pyrkimyksen ”asioiden oikeinkuvaamiseen”, vaatisi tämän kriittisten realistien esittämän väitteen todentaminen laajaa empiiristä tutkimusta tietentekijän metafyyssisten sitoumusten suhteesta hänen työnsä menestykseen, ja tämä projekti kaikessa massiivisuudessaan ja ongelmallisuudessaan lienee mahdottomuus (ks. Chernoff 2009, 379). Lisäksi, vaikka tavoitteena ei olisi ”asioiden oikeinkuvaaminen”, vaan ontologisten lähtökohtien tarkka eksplikointi, on huomattava, että sekä filosofinen että tieteellinen ontologiamme ymmärrettynä oikeutettuina uskomuksina ulkoisesta todellisuudesta ovat *väistämättä myös episteemisiä*, ja täten epistemologisen relativismin leimaamia. Kuten El-Hani ja Pihlström (2002) toteavat, ”emergentit ominaisuudet eivät ole metafyyssisesti itsenäisiä suhteessa tutkimuksen käytäntöihin, vaan saavuttavat ontologisen statuksensa käytäntö-painottuneista ontologisista sitoumuksistamme, [ja lisäksi] ontologia ei ole selvästi erotettavissa epistemologiasta, koska se käsittelee inhimillisesti rakentunutta käsitteellistettyä todellisuutta.” Tämä tarkoittaa samalla sitä, että pelkkä nyökkäys emergenssin käsitteen suuntaa ei puhdista kriittisen realismin metateoriaa totuuden korrespondenssiteorian elementeistä, varsinkin jos tämä metateoria käyttää emergenssin ajatusta oletetun selitysvoiman kantajana ”asioiden oikeinkuvaamisen” projektissa.

”Asioiden oikeinkuvaaminen” aksiologisena ongelmana

Mitä tämä yllä esittämämme metateoreettinen analyysi tarkoittaa sitten käytännön politiikan tutkimuksen kannalta? Ja edelleen, mitä kriittisen realismin hyväksyminen laajemmin tieteen tekemistä määrittäväksi yleiseksi teoreettiseksi viitekehukseksi voisi tarkoittaa? Kriittisen realismin vastaus tähän olisi ontologian ensisijaisuuden korostamista ja sen mahdollistamaa ”ontologista selventämistä”, siis tutkimuksemme ontologisten lähtökohtien parempaa eksplikointia, ja tieteen menestyksen edellyttäminen teoreettisten entiteettien postulointia ja toiminnan materiaaliin ehtoihin keskittymistä. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Touko Piiparinen (2009, 676) pyrkii osoittamaan kriittis-realistisen viitekehysten tarpeellisuuden YK:ta käsittelevässä artikkelissaan toteamalla, että perinteisesti YK:ta käsittelevä kirjallisuus on vajavaisesti nojautunut metodologiseen individualismiin⁸, kun taas YK:n toiminnan ymmärtäminen vaatisi Turvallisuusneuvoston emergenttejä ja itsenäisiä voimia suhteessa yksittäisiin toimijoihin omaavien ”ympäroivien rakenteiden ja mekanismien” ymmärtämistä. Piiparinen (2009, 682) peräänkuuluttaakin juuri tarvetta ”ontologiseen syvyyteen”, joka viittaa

[...] kerrostumiseen pintatason puheaktien ja niitä säätelevien piilevien mekanismien (edellytykset) tason välillä [...]. Kriittisen realismin näkökulmasta, nämä edellytykset muodostavat kiinnostavamman tutkimuskohteen kuin kommunikatiivinen toiminta itsessään, sillä ensin mainitut suuressa mittakaavassa määrittävät jälkimmäisten suuntaa.

Samoin esimerkiksi Jones (2008, 908, 912–913) toteaa omissa, rasismia kriittisen realismin näkökulmasta tutkivassa artikkelissaan, että

[...] on välttämätöntä mennä [rasismia käsittelevää] diskursiivista kritiikkiä pitemmälle [...]. Realismi puolustaa ns. ’syvyys-ontologiaa’, erotuksena empirismin kannattamasta ’litteästä’ ontologiasta. [Kriittinen realismi] puolustaa mahdollisuutta hankkia sosiaalisista ilmiöistä tietoa, joka on pätevämpää ja selitysvoimaisempaa kuin suorasta kokemuksesta johdettu maallikko-tieto. [...] Kriittinen realismi puolustaa erilaista sosiaalista ontologiaa, joka puolustaa

sosiaalisen elämän rikkaampaa materialistista ymmärtämistä.

Toisin sanoen, näiden lainausten peräänkuulutama ”ontologinen syvyys” viittaa siis ei-havainnoitavissa olevien rakenteiden postuloinnin tuoman metodologisen selitysvoiman lisääntymiseen, ja tämän kautta myös kyseisen politiikan ilmiön parempaan ymmärtämiseen.

Sen enempää asiaan ottamatta kantaa tämän artikkelin puitteissa, on selvää, että minkä tahansa sosiaalisen ilmiön kausaaliset jäljet ovat niin monimutkaisia, että reduktiivinen asenne ja metodologinen individualismi eivät ole erityisen selitysvomaisia, ja niitä voidaan pitää jopa kestäättöminä lähtökohtina yhteiskuntatieteille. Kuitenkin, myöskään ”ontologinen syvyys” ei voi olla ratkaisu tähän kausaliteetin moninaisuudesta juontuvaan selittämisen ongelmaan. Yllä olemme pyrkineet osoittamaan niiden ongelmien laajuuden, jotka jo lähtökohtaisesti tutkija kohtaa pyrkiessään sukeltamaan ”ontologiseen syvyyteen”. On myös huomattava, että nämä loogiset ongelmat johtavat lopulta siihen, että ei ole olemassa erityisen pätevää syytä nostaa ontologiaa muiden teorian rakennusosien yläpuolelle. Tämä siksi, koska minkä tahansa teoreettisen entiteetin olemassaolon oikeuttaminen vaatii sen teorian hyväksymistä, johon tämä entiteetti kuuluu, ja tämän teorian hyväksyminen puolestaan vaatii vastauksia ennen kaikkea tämän teorian epistemologisten ehtojen ja metodologian kysymyksiin. Ontologinen selvyys on vain yksi hyvän teorian kriteeri muiden joukossa, eikä yhteiskuntatieteissä ole tarvetta erilliseen ”ontologiseen käänteeseen”⁹. Ennen kaikkea tämä johtuu siitä, että kansainvälisen politiikan tieteenalaa – ja laajemmin yhteiskuntatieteitä – leimaa teorioiden moninaisuus ja havainnoitavissa olevia ilmiöitä selitetään eri teoriaperinteissä hyvinkin eri tavoilla ja erilaisten teoreettisten entiteettien avulla. Tässä tilanteessa, jossa keskeisiä teoreettisia debatteja jatketaan vuosikymmen vuosikymmenen jälkeen ilman tiedeyhteisön laajuista yhden teorian hyväksyntää, ”asioiden oikeinkuvaamiseen” pyrkivän tieteellisen realismin soveltaminen on hyvin kyseenalaista ja hankalaa (ks. Chernoff 2009, 391–392). Bleiker (2000) osuu naulan kantaan todettaessaan, että jos tavoitteenamme on selvittää vaikka-

pa kylmän sodan loppumisen syytä, huomaamme kuinka erilaisia ontologisia entiteettejä painotamme käyttäessämme esimerkiksi *high-politics*-kieltä kuin vaikkapa feministisen teorian kieltä, tai rauhantutkimuksellista kieltä ennemmin kuin vaikkapa kansainvälisen poliittisen taloustieteen kieltä. Tässä tilanteessa on vaikea arvottaa, minkä tutkimuksellisen viitekehyksen mahdollistama ontologia tunkeutuu totuudenkaltaisemmin ulkoisen todellisuuden (luonnollisen ja/tai sosiaalisen) todellisiin mekanismeihin.

On kuitenkin huomattava, että – kuten esimerkiksi Piiparinen (2009, 680–681) ja Jones (2008, 912) painottavat – kriittinen realismi tulee nähdä ennen kaikkea yleisenä metateoreettisena ja metodologisena viitekehyksenä tai suhtautumistapana tutkimuskohteeseen, ei niinkään teoriana. Tämän ajatuksen mukaan, koska kriittinen realismi painottaa todellisuuden kompleksiiisuutta, on kriittisen realismin yleiseen viitekehykseen näin ollen mahdollista soveltaa pluralistisesti mitä erinäisimpiä teorioita tutkittavan kohteen vaatimalla tavalla. Kuitenkin, kuten yllä olemme argumentoineet, kriittinen realismi on ongelmissa pluralistisena yleisenä viitekehyksenä tai transsendentaalien tieteen toiminnan edellytysten tarkasteluna, jos ja kun sen lopullisena tavoitteena on kuitenkin löytää oikeat ja todet mekanismit – eli antaa niistä viimeinen sana. Tai, hieman lievemmin sanottuna, kriittinen realismi ainakin olettaa, että viimeinen sana on periaatteessa olemassa ja teoriassa mahdollista antaa, ja täten on suotavaa pyrkiä kohti tilannetta, jossa näin olisi mahdollista tehdä. Jos, kuten olemme argumentoineet, tämä oletus ja pyrkimys on jo lähtökohdiltaan ongelmallinen, herää kysymys, miksi politiikan tutkijan olisi syytä olla tieteellinen ja kriittinen realisti, ja pyrkiä totuuteen tai edes totuudenkaltaisuteen. Tässä artikkelissa esittämäämme kritiikkiä ei tule kuitenkaan ymmärtää siten, että haluaisimme väittää kriittistä realismia seuraavien tutkijoiden tekevän jollakin tasolla epäpätevää empiiristä yhteiskuntatiedettä. Lisäksi on selvää, että kriittinen realismi omaa tutkimussuuntauksena piirteitä, joita ei pidä turhaan ja kategorisesti kammoksua; esimerkiksi ajatus emansipaatiosta tai laajemman ja holistisemman kausaliteetin korostaminen on vahvasti kannatettavaa. Monien tutkimussuuntauksien kannattaman

atomistisen maailmankatsomuksen sijaan kausali-teetti pitää laventaa, mutta tämän laventamisen tulee henkiä yhteiskuntatieteiden fallibilismia, ei metafysisistä ontologiaa, joka johtaa ”oikeiden” selitysten etsimiseen. Näin ollen kriittinen realismi ei ole (sellaisenaan) yleisenä teoreettisena viitekehystenä puollettava. Se ei ole myöskään välttämätön. Esimerkiksi kriittisen realismin oikeutus transsendentaalisten toiminnan ehtojen tarkasteluna on tois-sijaista käytännöllisten tieteellisten praktisten sääntöjen mukaisen toiminnan menestyksen selittämisessä, sillä käytännön tutkimuksessa toiminta seuraa samoja tieteenteon normatiivisia ja kulttuurisia kriteereitä huolimatta siitä, hyväksymmekö lähtökohdaksemme instrumentalistisen ”*as if*”- asenteen, vai tieteellisen realismin oletuksen teoreettisten entiteettien todellisesta olemassaolosta.

Ongelma ei siis ole niinkään käytännöllisen empiirisen politiikan tutkimuksen tasolla, vaan toisella, metateorian tasolla, sillä minkä tahansa metateorian ”metafyysisten sitoumusten” hyväksymisellä voi olla huomattavia seurauksia tieteelliselle toimintakulttuurille ja tieteen aksiologialle¹⁰. Tästä näkökulmasta johdannossa mainitun ”historiallisen materialismin” elpymisen lisäksi kriittisen realismin mahdollisesti mukanaan tuoma realistinen ”totuuspuhe” voi tuoda mukanaan myös pluralistisille yhteiskuntatieteille ongelmallisia kulttuurisen konservatismiin aineksia. Esimerkiksi Patomäki (2002, 148) huomaa tämän todetessaan, että liian vahvasti ontologisesti painotunut teoreettinen viitekehys voi tuoda tieteelliseen kulttuuriin mukanaan, kenties sitä tarkoittamatta ja vahingossa, konservatistisia elementtejä, tai ”dominantin auktoriteetin”. Yhdymme tähän näkemykseen, eikä meidän tulisiakaan puoltaa edes pientä mahdollisuutta kulttuuriselle tai tieteelliselle konservatismille, joka tarpeettomasti rajoittaa käytettävissämme olevien teoreettisten työkalujen skaalaa. Todellakin, Jones (2008, 912) on oikeassa todetessaan, että ”realistisesta teoriasta ontologian suhteen on seurauksia epistemologialle ja tieteellisen tutkimuksen suorittamiselle”. Tästä näkökulmasta perimmäinen ongelma kriittisessä realismissa on ennen kaikkea sen perusoletus (tai johtopäätös, riippuen näkökulmasta); siis realistisesta ontologiasta juontuva pyrkimys ”totuudenkaltaisuuteen”, ja pyrkimys kehittää tähän mis-

sioon uusia keinoja ja uutta sanastoa. Näin ollen myöskään ajatus ”yleisestä viitekehyksestä” ei väistä kriittisen realismin metateorian tuomia aksiologisia ongelmia, sillä ajatus totuudenkaltaisuudesta saattaa johtaa yhteiskuntatieteilijät ajattelemaan, että jos ulkoinen (sosiaalinen) todellisuus on *tietyllä* tavalla, ja yhteiskuntatieteiden tehtävä on antaa tästä olemisen tavasta mahdollisimman tarkka (eli totuudenmukainen) kuvaus, on myös loogista ajatella, että on olemassa *tietty* metodi, jota seuraten ulkoinen todellisuus voidaan löytää paremmin. Lopputuloksena tässäkin suhteessa on mahdollisuus metodologisen työkalupakkimme tarpeettomaan kuihduttamiseen.

Juuri tämän vuoksi ontologinen käänne realistisesti ymmärrettynä on ongelmallinen. Kuitenkin, kriittinen yhteiskuntatiede ilman pyrkimystä ”totuudenkaltaisuuteen”, ja täten ilman tieteen aksiologisia ongelmia (totuus tutkimuksen tavoitteena vai ei), on ehdottomasti legitiimiä: tällöin kriittinen realismi olisi ainoastaan eräs tapa pyrkiä käsitteellistämään sitä, miten maailman – ja tässä yhteydessä rajatun politiikan – tapahtumia voisi lähestyä ja ymmärtää ”paremmin” tai moninaisemmin (laaja kausaalisuus). Sen sijaan, jos kriittiset realistit kuitenkin todella olettavat, että laajempi kausaalisuus johtaa väistämättä totuudenkaltaisuuden kasvuun sen sijaan, että se ymmärrettäisiin – kirjaimellisesti – ainoastaan pyrkimyksenä laajempiin, moninaisempiin ja kenties dynaamisempiin (mutta pragmaattisiin) mahdollisuuksiin niin selittää kuin myös ymmärtää politiikan tapahtumia – toisin sanoen jos he haluavat pyrkiä ”asioiden oikeinkuvaamiseen” – todistustaakka on heidän puolellaan osoittaa, että nykyiset tieteen uskomukset ovat ”todella totta”, eikä vain toistaiseksi tietyssä sosiaalisessa kontekstissa hyvin empiirisesti oikeutettuja. Koska tämä oikeutus on lopulta mahdotonta, tieteellisen realismin puoltaminen on lopulta vain metafyyssisen uskon ilmenty-mä, transsendentaalinen dogma ilman verifioivaa tai falsifioivaa voimaa. ”Syvyys”-metafora on loogisesti ongelmallinen metafora yhteiskuntatieteille, koska jos ”syvyys” näyttäytyy vain siinä aktualisoituvien mekanismien empiiristen seurausten kautta, joita selittämään postuloidaan ei-havainnoitavissa olevia entiteettejä, niin siinä tapauksessa periaatteessa mikä tahansa ilmiö on mahdollista

selittää mitä moninaisimmilla transsendentaalisilla syillä, kuten vaikka antamalla ilmiölle primaariseksi selitykseksi Jumalan tahto. Kuten Michel (2009) on todennut, tästä näkökulmasta esimerkiksi Yhdysvalloissa laajaa tuhoa aiheuttaneen hurrikaani Katrinan selittämiseen voisi olla vaihtoehtoisia, transsendentaalisia teorioita: voisimme argumentoida, että tietyt välttämättömät, mutta havainnon tuolla puolen olevat luonnon prosessit ja mekanismit johtivat hurrikaanin kehittymiseen ja syntymiseen, tai toisaalta voisimme yhtä hyvin selittää tätä ilmiötä Jumalan rangaistuksena ”syntisille” tai ”väärauskoisille”. Sama saattaisi yhtä hyvin päteä sosiaalisten ja poliittisten ilmiöiden – kuten esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen tai vaikkapa finanssikriisin – selittämiseen. Näille ilmiöille voitaisiin, teoriassa, hakea selitystä niin materiaalisista, sosiaalisista kuin myös Jumalallistakin syistä. Ei olisi (valitettavasti) ensimmäinen kerta maailmanhistoriassa, kun vaikkapa homoseksuaalisuus katsottaisiin olevan Saatanasta, tai yhteiskunnallisen kriisin olisi katsottu henkivän maailmanloppua ja Jumalan käden jälkeä. Tässä mahdollisessa pattitilanteessa on näkemysemme mukaan hyvin vaikea olla metafyyssinen realisti. Michelin (2009, 407) johtopäätökseen onkin helpo yhtyä; lopullisessa merkityksessä

[...] ei ole olemassa mitään keinoa päättää, mikä ’teorioista’ on tarkempi tai parempi. Voimaa, joka aiheutti ne kaikki syyt, jotka johtivat Katrinan syntyyn, ei ole mahdollista osoittaa olemassa olevaksi, aivan kuten tieteelliset realistit myöntävät, ja niinpä päätöksemme selittää Katrinan aiheuttaneita [ei-havaittavia] kausaalisia voimia luonnossa olevilla prosesseilla tai Jumalalla riippuu tässä tapauksessa uskomusjärjestelmästä, joka on sosiaalisesti legitimoitu. Loppujen lopuksi meillä ei ole käytävissä neutraalia viitekehystä tai standardia päätöksillemme, josta käsin voisimme arvioida kilpailevia väitteitä.

Tämä tilanne on luonnollisesti ongelmallinen realisteille. Aivan erityisesti Jumalallisen selityksen mahdollisuus on sitä heidän puolustaman metafyyssisen ja transsendentaalin selitysvoinnan näkökulmasta. Niinpä olisikin loogisesti kestävämpää omaksua agnostinen ja instrumentalistinen asenne ei-havainnoitavissa olevia entiteettejä koh-

taan. Kaiken kaikkiaan, pahimmillaan tieteellinen realismi voi olla – ja tässä olemme tietoisesti hie-man yliampuvia – ”ontologisen virhepäätelmän” ilmentymä, jossa ylikorostetaan ulkoisen todellisuuden merkitystä uskomusten oikeuttamisessa – todellisuuden, joka ilmenisi meille jollakin käsittelemättömällä suoruudella tai välittömyydellä. Jos aliarvioimme jopa syvimpien ontologisten uskomustemme arvolatautuneisuutta, olemme vaarassa dehumanisoida inhimillinen keskustelu ja vaarassa lipsua jälleen takaisin omintakeiseen ”annetun myytin” muotoon.

Tämän sijaan kriittisen realismin tulisi hyväksyä epistemologinen relativismi kokonaisuudessaan yhteiskuntatieteitä leimaavaksi lähtökohdaksi. Tällä emme luonnollisesti tarkoita epistemologisen ”*anything goes*” anarkismin hyväksymistä: on tärkeää huomata, että kaikki tieteessä esitetyt väitteet eivät ole yhtä valideja, ja että tieteellinen toimintakulttuurimme omaa praktisia ja empiirisiä standardeja tietyn väitteen arvioimiseksi paremmaksi kuin toisen. Epistemologisen relativismin puoluttamisella haluamme paitsi trivialisoida tieteellisen realismin, myös painottaa, että erityisesti yhteiskuntatieteissä on olennaista (1) tiedostaa tiedolliset rajoitteemme, (2) vastustaa mahdollisuutta dogmatismiin ja (3) olla teoreettisesti suvaitsevaisia ja pyrkiä puoltamaan pluralismia. On sinällään hämmäntävää, että kriittiset realistit olisivat varmasti täysin samaa mieltä näistä kohdista, mutta he yhtä kaikki samalla pyrkivät tieteeseen, joka pyrkii ”asioiden oikein kuvaamiseen”. Kuitenkin, vasta tieteellisten käytäntöjen normatiivisen luonteen *kokonaisvaltainen* hyväksyminen täyttäisi Wightin (2006, 2) teesin ”jokainen ontologia on poliittista”, ja tekisi tieteelliseen realismiin pohjaavan ”ontologisen käänteen” vähintään kyseenalaiseksi.

Lopuksi

Tarkoituksemme tässä artikkelissa oli kriittisen realismin immanentti kritiikki; tarkoituksemme oli arvioida kriittisesti kriittisen realismin metateorian perusaksioomia ja myös osoittaa tämän metateorian ongelmaakohtia sekä internaalisesti itsessään, että erityisesti politiikan tutkimuksen, ja laajemmin yhteiskuntatieteiden kannalta. Aloitimme artikkelimme tarjoamalla tiivistelmän kriitti-

sen realismin metateoriasta, ja jatkoimme analyysiamme nostamalla esiin muutamia tämän metateorian kannalta olennaisia ongelmakohtia. Tiivistetysti, havaitsimme tämän metateorian olevan ongelmallinen ainakin seuraavissa kohdissa. Ensinnäkin, ajatus ulkoisesta todellisuudesta epäpätevien tieteellisten hypoteesien falsifioijana johtaa kriittisen realismin metateorian sisällyttämään itseensä sille loogisesti välttämättömiä totuuden korrespondenssiteorian elementtejä. Tieteellistä realismia ei ole mahdollisuutta koherentisti kannattaa ilman, että kannattaisi jotakin versiota totuuden korrespondenssiteoriasta. Samalla tämä metateoria nojaa liian optimistiseen näkemykseen mahdollisuudesta päästä käsiksi ulkoiseen todellisuuteen yhteiskuntatieteiden, ja laajemmin rationaalisten väitteiden, viimeisenä mittapuuna. Toiseksi, ja tähän liittyen, kriittisen realismin näkemys retroduktiivisesta päättelystä ei anna todisteita tieteellisen realismin välttämättömyydestä, vaikka tämä määriteltäisiin huolettomammin ”totuudenkaltaisuuden muistuttavuusteoriaksi”. Kolmanneksi, kriittisen realismin käsitys emergentistä todellisuudesta on ongelmallinen suhteessa ajatuksiin toisaalta ”selitysvuimasta” ja toisaalta ”epistemologisesta relativismista”, sillä se paradoksaalisesti vaatii reduktiivista asennetta pyrkessään ”asioiden oikeinkuvaamiseen” antamalla selityksiä viittaamalla ”todellisiin ominaisuuksiin” tai ”luonnollisiin tendensseihin”. Lopuksi totesimme kriittisen realismin metateorian ongelmien tiivistyvän käytännön politiikan tutkimuksen kannalta erityisesti aksiologiseksi ongelmaksi koskien totuudenkaltaisuutta yhteiskuntatieteitä määrittävänä perusarvona.

Totuuden korrespondenssin ongelma on puolestaan määrittävä suhteessa kriittisen realismin metateorian *sisäisiin* ristiriitoihin ja ongelmiin. Tähän liittyen esitimme, että kriittisen realismin tulee joko hyväksyä totuuden korrespondenssiteoria osana metateoriaansa, tai vaihtoehtoisesti hylätä se ja samalla tieteellinen realismi. Kriittiset realistit luultavasti puolustautuisivat tähän toteamalla että kyse ei ole joko-tai- valinnasta, ja että on täysin mahdollista yhdistää toisiinsa ontologinen realismi ja epistemologinen relativismi tavalla, joka ohittaa korrespondenssin ongelmat (ks. esim. Niiniluoto 1999, 104; Bhaskar 1991, 20; Bhaskar 1978, 36;

Wight 1996, 45, 311; Patomäki ja Wight 2000, 217–218). Mutta kuten olemme nähneet, asian laita ei ole näin. Kriittisen realismin pyrkimys olla jonkinlainen ”kevyempi” versio tieteellisestä realismista on kuitenkin mahdollista nähdä myös strategisena siirtona pyrkimyksessä herättää kiinnostusta kyseistä metateoriaa kohtaan laajemman sosiaalis-konstruktiiivisesti suuntautuneen yleisön keskuudessa. Koska tieteellinen realismi (ja historiallinen materialismi) ei ole ollut erityisemmin muodissa yhteiskuntatieteissä viimeisten vuosikymmenten aikana, saattaa todellakin olla hyvä strateginen siirto yrittää yhdistää tieteellinen realismi epistemologiseen relativismiin. Mutta tämän ”siirron” strateginen luonne ei puolestaan sinällään voi olla riittävän rationaalinen tai ryhdikäs syy hyväksyä tieteellisen realismin puoltama ”ontologinen käänne” tai tieteellis-realistinen metateoria yhteiskuntatieteiden perustaksi.

LÄHTEET

- Archer, Margaret. 1995. *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bhaskar, Roy. 1978. *Realist Theory of Science*. Sussex: The Harvester Press.
- Bhaskar, Roy. 1987. *Scientific Realism and Human Emancipation*. London: Verso.
- Bhaskar, Roy. 1991. *Philosophy and the Idea of Freedom*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Bhaskar, Roy. 2002. *From Science to Emancipation: Alienation and the Actuality of Enlightenment*. London: Sage Publications.
- Bleiker, Ronald. 2000. Editor's Introduction, *Alternatives*, 25 (3): 269–285.
- Brown, Chris. 2009. *Situating Critical Realism*. *Millennium: Journal of International Studies* 35 (2), 409–416.
- Chernoff, Fred. 2002. *Scientific Realism as a Meta-Theory of International Politics*. *International Studies Quarterly* 46, 189–207.
- Chernoff, Fred. 2007. *Scientific Realism, Critical Realism, and International Relations Theory*. *Millennium: Journal of International Studies* 35 (2), 399–407.
- Chernoff, Fred. 2009. *The Ontological Fallacy: A Rejoinder on the Status of Scientific Realism in International Relations*. *Review of International Studies* 35, 371–395.
- Day, Timothy ja Kincaid, Harold. 1994. *Putting Inference to the Best Explanation in its Place*. *Synthese* 98, 271–295.
- Doty, Roxanne Lynn. 1997. *Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory*. *European Journal of International Relations* 3 (3), 365–392.

- Elder-Vass, Dave. 2005. Emergence and the Realist Account of Cause. *Journal of Critical Realism* 4 (2), 315–338.
- El-Hani, Charbel Niño ja Pihlström, Sami. 2002. Emergence Theories and Pragmatic Realism. *Essays in Philosophy – The Biannual Journal* (3) 2.
- Fischer, Hans Rudi. 2001. Abductive Reasoning as a Way of Worldmaking. *Foundations of Science* 6, 361–383.
- Guzzini, Stefano. 2000. A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6, 147–182.
- Hume, David. 1955. *Enquiries Concerning the Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*. Oxford: Clarendon Press.
- Humphreys, Paul. 1997. Emergence, Not Supervenience. *Philosophy of Science* 64, 337–345.
- Jackson, Patrick Thaddeus. 2008. Foregrounding Ontology: Dualism, Monism and IR Theory. *Review of International Studies* (34), 129–153.
- Jackson, Patrick Thaddeus. 2008b. Ontological Investigations. *Cooperation and Conflict* 43 (3), 341–346.
- Jones, Branwen Gruffydd. 2008. Race in the Ontology of International Order. *Political Studies* 56, 907–927.
- Joseph, Jonathan. 2007. Philosophy in International Relations: A Scientific Realist Approach. *Millennium: Journal of International Studies* 35 (2), 345–359.
- Kaidesoja, Tuukka. 2005. The Trouble with Transcendental Arguments: Towards a Naturalization of Roy Bhaskar's Early Realist Ontology. *Journal of Critical Realism* 4 (1), 28–61.
- Kaidesoja, Tuukka. 2007. Exploring the Concept of Causal Power in a Critical Realist Tradition. *Journal of the Theory of Social Behavior* 37 (1), 63–87.
- Kim, Jaegwon. 1999. Making Sense of Emergence. *Philosophical Studies* 95, 3–36.
- Kratochwil, Friedrich. 2000. Constructing a New Orthodoxy? Wendt's 'Social Theory of International Politics' and the Constructivist Challenge. *Millennium: Journal of International Studies* 29 (1), 73–101.
- Kukla, Andrew. 1996. Antirealist Explanations of the Success of Science. *Philosophy of Science* 63, 298–305.
- Kurki, Milja. 2006. Causes of a Divided Discipline: Rethinking the Concept of Cause in International Relations Theory. *Review of International Studies* 32, 189–216.
- Kurki, Milja. 2007. Critical Realism and Causal Analysis in International Relations. *Millennium: Journal of International Studies* 35 (2), 361–378.
- Lawson, Tony. 1997. *Economics and Reality*. London: Routledge.
- Leon, David. *Reductionism, Emergence, and Explanation in International Relations Theory*. Teoksessa Joseph, Jonathan ja Wight, Colin. *Scientific Realism and International Relations*. New York: Palgrave Macmillan. Forthcoming, 2010.
- Michel, Torsten. 2009. Pigs Can't Fly, or Can They? Ontology, Scientific Realism and the Metaphysics of Presence in International Relations. *Review of International Relations* 33, 397–419.
- Minnameier, Gerhard. 2004. Pierce-suit of Truth – Why Inference to the Best Explanation and Abduction Ought not to be Confused. *Erkenntnis* 60, 75–105.
- Niiniluoto, Ilkka. 1999. *Critical Scientific Realism*. Oxford: Oxford University Press.
- Patomäki, Heikki. 2002. *After International Relations: Critical Realism and the (Re)construction of World Politics*. London: Routledge.
- Patomäki, Heikki ja Wight, Colin. 2000. After Postpositivism? The Promises of Critical Realism. *International Studies Quarterly* 44 (2): 213–237.
- Peacock, Mark S. 2000. Explaining Theory Choice: An Assessment of the Critical Realist Contribution to Explanation in Science. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 30 (3), 319–339.
- Piiparinen, Touko. 2009. Related Powers of the United Nations: Reconsidering Conflict Management of International Organisations in Ontological Light. *Review of International Studies* 35, 675–699.
- Putnam, Hilary. 1981. *Reason, Truth and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard. 1982. *Consequences of Pragmatism – Essays: 1972–1980*. Brighton: The Harvester Press.
- Rorty, Richard. 1998. *Truth and Progress – Philosophical Papers Volume 3*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sayer, Andrew. 1992. *Method in Social Science. A Realist Approach*. London: Routledge.
- Sayer, Andrew. 2000. *Realism and Social Science*. London: Sage Publications.
- Searle, John R. 1996. *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books.
- Silberstein, Michael ja McGeever John. 1999. The Search for Ontological Emergence. *The Philosophical Quarterly* 49 (195), 182–200.
- van Fraassen, Bas C. 1980. *The Scientific Image*. Oxford: Clarendon Press.
- van Fraassen, Bas C. 1989. *Laws and Symmetry*. Oxford: Clarendon Press.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wight, Colin. 1996. Incommensurability and Cross-Paradigm Communication: 'What's the Frequency Kenneth?' *Millennium: Journal of International Studies* 25 (2), 291–319.
- Wight, Colin. 1999. They Shoot Dead Horses Don't They? Locating Agency in the Agent-Structure Problematique. *European Journal of International Relations* 5 (1), 109–142.
- Wight, Colin. 2006. *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wight, Colin. 2007. A Manifesto for Scientific Realism in IR: Assuming the Can-Opener Won't Work! *Millennium: Journal of International Studies* 35 (2), 379–398.
- Wuisman, Jan J. J. M. 2005. The Logic of Scientific Discovery in Critical Realist Social Scientific Research. *Journal of Critical Realism* 4 (2), 366–394.
- Wæver, Ole. 2007. Still a Discipline After All These Debates? Teoksessa Dunne, Tim, Kurki, Milja ja Smith, Steve. *International Relations Theories – Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.

VIITTEET

¹ Samalla kannalla on esimerkiksi Jonathan Joseph (2007, 345), joka näkee kriittisen realismin metateorian ”suhteen marxistiseen teoriaan kaikista vakuuttavimpana”.

² Näin ollen jätämme tässä yhteydessä tarkastelematta Alexander Wendtin (1999) kirjoituksia laventaaksemme kriittisestä realismista käytyä keskustelua. Bhaskarin esiin nostaminen on välttämätöntä, koska sekä Patomäki että Wight nojaavat ensisijaisesti hänen töihinsä. Niiniluodon tarkastelu Patomäen ja Wightin yhteydessä on perusteltua, jotta lukijalle tulee selväksi erot ja yhtäläisyydet mm. Niiniluodon edustaman tieteellis-filosofisen kriittisen realismin position ja politiikan tutkimuksen kriittisen realismin välillä.

³ Tämä ajatus ”laajemmasta kausaliteetista” yhdistyy kriittisessä realismissa aristoteliseen kausaliteettinäkemukseen, joka mahdollistaa kausaliteetin näkemisen monimutkaisena ja elävänä; ks. lisää Kurki 2006, 206–209; ks. myös Bhaskar 1978, 121–122, 194–195 ja Bhaskar 1987, 54–55. Kriittisen realismin mukaan myös sosiaalinen todellisuus on paras ymmärtää tämän kausaliteettinäkemuksen mukaisesti ihmisen toiminnan emergenttina tuotoksena; ks. esim. Wight, 2006, 46–51.

⁴ On kuitenkin huomattava, että myös Niiniluodon mukaan tiedossa on kyse yhteisön sosiaalisesta tuotoksesta, eikä hänen tieteellistä realismiaan tule virheellisesti ymmärtää naiivin tai suoran realismin muodoksi; ks. Niiniluoto 1999, 32–33, 82–85, 93–94, 248).

⁵ Patomäki nojaa tässä myös Bhaskariin, joka toteaa korrespondenssin idean olevan ”sisällyksetön” ja ”ei-verifioitavissa oleva”; ks. Patomäki 2002, 146.

⁶ Toisin sanoen, deduktiivisessa päättelyssä meidän täytyy tietää jo etukäteen se yleinen hypoteesi, josta deduktioit

johdetaan, ja induktiivista päättelyä voidaan käyttää vain jo ennalta tiedettyjen hypoteesien validointiin, sillä jotakin kokonaisuutta koskeva datanäyte voidaan mieltää tällaiseksi vain jos tunnemme etukäteen tämän kokonaisuuden.

⁷ David Leon (2010) esittää tästä johtopäätöksestä poikkeavan näkemyksen, joka on samalla päivitetty versio kriittisen realismin ”synteettisestä emergenssistä” kansainvälisen politiikan tieteenalan (meta)teoriakeskusteluissa.

⁸ Tämä tarkoittaa ajatusta, jonka mukaan sosiaaliset ilmiöt ovat seurausta pelkästään yksittäisten toimijoiden toiminnasta, jolloin kokonaisuuden voidaan ajatella olevan osiensa summa.

⁹ Perinteisesti hyvän teorian kriteereinä on pidetty mm. sisäistä johdonmukaisuutta, tiiviyyttä, yksinkertaisuutta, selityksen skaalan laajuutta, mutta varsinkin yhteiskuntatieteissä hyvän teorian kriteereiksi ymmärtävissä lähestymistavoissa on noussut yhä enemmän myös teorian poliittisten ja normatiivisten sitoumuksien esilletuominen, sekä myös pyrkimys ottamaan kriittinen näkökulma teorian kautta saavutettavien tulosten statuksesta. On toki myös huomattava, että dekonstruktivisessa perinteessä on nostettu esiin jopa kokonaisvaltainen ”teorian” hylkääminen, jolloin pyrkimys on enemmänkin kyseenalaistamaan teorioita ja niiden kautta saatuja / luotuja maailmankuvia.

¹⁰ Aksiologia on filosofisen ajattelun haara, joka keskittyy erityisesti kysymykseen arvosta, joskin ”arvoteorian” sen voi katsoa ulottuvan laajemmin myös politiikan tutkimuksen ja politiikan teorian piiriin. Tässä kontekstissa kysymys arvosta kohdistuu erityisesti metateoreettiseen ja tieteensosiologiseen kysymykseen totuudesta eräänä politiikan tutkimuksen tavoitteena, ja samalla sen keskeisimpänä arvona.